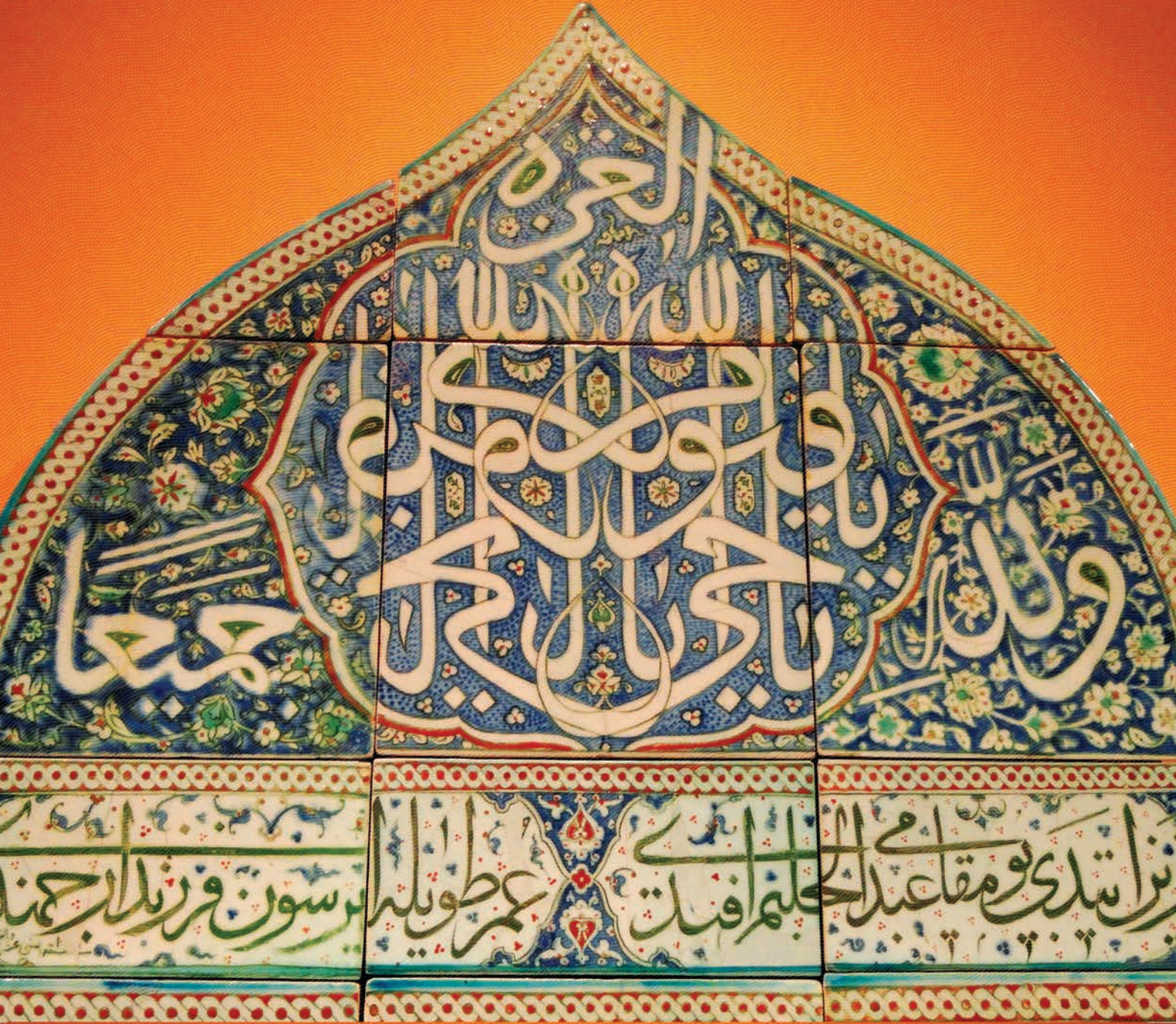


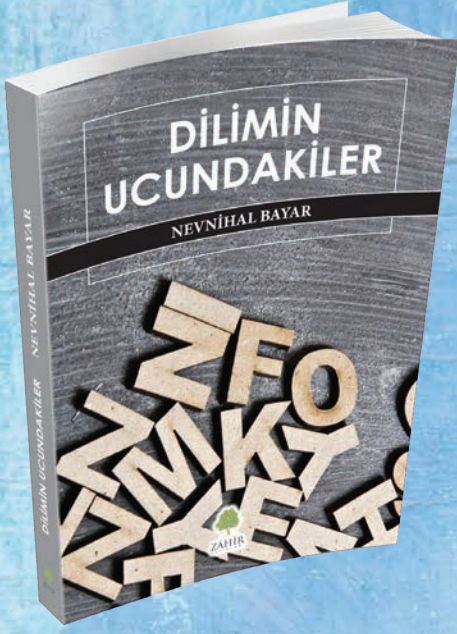


MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ KADEM

ÜÇ AYLIK MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ / 36 / SONBAHAR KIŞ 2022



TEFEKKÛR ÜZERİNE / FAHRÜNNİSA BİLECİK • PROF. DR. ALAEDDİN YAVAŞCA • BEYKOZ VE SARIYER'İN MANEVÎ BEKÇİLERİ: AK BABA VE ZEKERİYA BABA / GÜLBERK BİLECİK • TAKSİCİ ASLAN AMCA VE HAZRETİ MEVLÂNÂ YAKUP SELİM ŞENEL • YENİ FİKİR MECMUASI'NDA BALKANLAR / ÜNAL ŞENEL • MAKEDONYA'DA OSMANLI DÖNEMİ SAAT KULELERİ / ERSİN DİKO • "BİZANS KAPADOKYASI"NDA YERLİ ÇALIŞMALARIN ROLÜ ÜZERİNE BİR DENEME/ METİN KAYA • KÂZİM KARABEKİR PAŞA VE KÖŞKÜ (MÜZE EVİ) / FATİH SARIMEŞE • EYLEN GÜZEL BİR DEM GÖREYİM SENİ / ONUR KURALAY • YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN III / ENGİN SORHUN • SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR / ARMAĞAN ÖÇAL BAŞER / GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP / ÇİĞDEM ORGUN ŞAHİN • GELENEKLERİMİZDEN: ŞİVLİLİK / GÜLBERK BİLECİK



DİLİMİN UCUNDAKİLER

Nevnihal BAYAR

Dil, bir milletin sınır bekçilerindendir. Onu yok ederseniz ya da yaralarsanız vatanınızı, birliğinizi koruyan muhafızlarınızdan birini saf dışı etmiş olursunuz. Bu da düşmanlarınız için kaçırılmayacak bir fırsattır. Maalesef bugün Türkçe'nin içine düşürüldüğü durum, budur. Dil hâinleri, şuurlu veya şuursuz, hiç ara vermeden gerek yapı gerekse anlam bakımından dilimizi yok etmeye, yok edemezlerse de yıpratmaya çalışıyorlar. Başarılı oluyorlar da...



KARAHANLI TÜRKÇESİ VE HAREZM TÜRKÇESİ KILAVUZU

Fahrünnisa BİLECİK

Bu kitap Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri'nde okutulan Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi dersleri için bir el kitabı mahiyetindedir. I. Bölüm'de 10. Asra damgasını vuran ilk Müslüman Türk devleti Karahanlılar hakkında kısa bir bilgi, dönemin kültürümüzün temelini oluşturan önemli eserleri, Türk dil tarihi bakımından büyük değer taşıyan Karahanlı Türkçesi dilbilgisi ve örnek metinler yer almaktadır. II. Bölüm'de ise Karahanlı Türkçesi'nin devamı olan Harezmi Türkçesi dil özellikleri bulunmaktadır.

Bu çalışma ile özellikle üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okuyan öğrencilere faydalı olabilmek, dilimize sahip çıkması gereken gençlerimizin her iki dönemin dili hakkında daha sistemli, daha pratik bir bilgiye ulaşabilmeleri hedeflenmektedir.



ZÂHİR
YAYINLARI

Kağışdağı Cad. No:27/5 Küçükbakkalköy Ataşehir / İST. • Tel: 216 357 20 90

www.zahiryayinlari.com



Merhaba Sevgili Okurlarımız,

Öncelikle 6 Kasım'da sene-i devriyesini idrak ettiğimiz Dergimizin ve Derneğimizin kurucusu, isim annesi, Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ün yazarı yüce insan, mutasavvıf İlhan Ayverdi Hanımefendi'yi hasret, minnet ve şükranla yad ediyoruz. Himmetleri hâzır olsun.

Bu sayımıza bendenizin kaleme aldığı irfanımızın manevî köşe taşlarından biri olan “Tefekkür” kavramıyla başlıyoruz. Akabinde yakın zamanda kaybettiğimiz mûsikîmizin büyük üstatlarından, kıymetli mütefekkir Dr. Alaeddin Yavaşca'yı tanıtmaya çalışıyor ve kendisine Allah'tan rahmet niyaz ediyoruz.

İstanbul'da her semtin bir manevî bekçisi vardır. İşte Beykoz ve Sarıyer'in maneviyat erleri “Ak Sultan ve Zekeriya Baba”, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Gülberk Bilecik'in anlatımıyla âdetâ “Her dem yeniden doğarız / Bizden kim usanası” diyor. Mûsikî-şinaslarımızdan Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Ses Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi Yakup Selim Şenel irfanî geleneğimizin devamı olan insanlarımızdan “Taksici Aslan Amca”yı bizlerle buluşturuyor.

Dergimizin yazarlarından İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Ünal Şenel “Manastır Yeni Fikir Mecmuası'nda Balkanlar” yazısıyla Evlâd-ı Fâtihân'a selam gönderiyor. Ardından İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü doktora öğrencisi Ersin Diko, tarihimizin tanıklarından biri olan “Makedonya'da Osmanlı Dönemi Saat Kuleleri”ne daha fazla önem verilmesi gerektiğini vurguluyor. Yine İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Bizans Sanatı Araştırma Görevlisi Metin Kaya, “Bizans Kapadokyası'nda Yerli Çalışmaların Rolü Üzerine Deneme” adlı yazısıyla Kapadokya'da Türk sanat tarihçilerinin desteklenmesi gerektiğini haklı olarak vurguluyor. İstanbul Esenyurt Üniversitesi Turist Rehberliği Programı Öğretim Görevlisi Fatih Sarımeşe tarihimizin önemli ve kıymetli simalarından “Kâzım Karabekir Paşa ve Köşkü (Müze Evi)” hakkında bizi bilgilendiriyor. İstanbul Arel Üniversitesi Öğretim Görevlisi, şair Onur Kuralay, Karacaoğlan tadında “Eylen Güzel Bir Dem Göreyim Seni” adlı güzel şiiriyle ruhumuzu dinlendiriyor.

Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi profesörlerinden Engin Sorhun, çağımızın çok önemli problemlerinden birine yer verdiği “Yapay Zekâ Çağı'nda İnsan” çalışmasının üçüncüsüyle bizleri aydınlatıyor. Avukat ve 29 Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Görevlisi Armağan Öçal Başer, toplumumuzun kanayan yaralarından “Suça Sürüklenen Çocuklar” meselesine parmak basıyor.

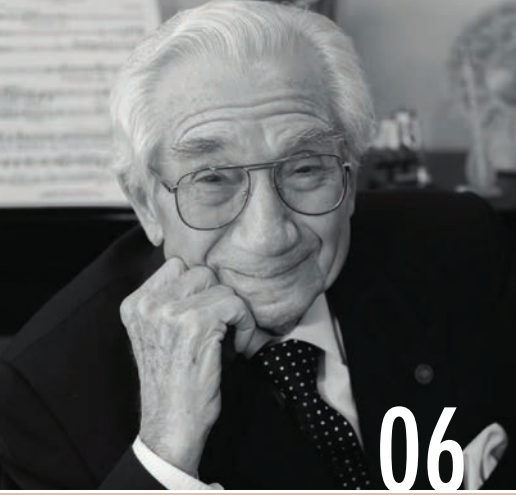
Bu sayımızda iki yeni bölüme yer veriyoruz. İlkinde Dr., Aile Hekimi ve Fitoterapist Çiğdem Orgun Şahin, “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp” adlı yazısıyla sağlığımızın önemini bir kez daha vurguluyor. Geleneklerimizden adını taşıyan ikinci bölümümüzde ise yine Doç. Dr. Gülberk Bilecik Konya şehrimize mahsus bir gelenek olan kandil eğlencesi “Şivlilik”i tekrar gündemimize getiriyor.

Dolu dolu bir Kadem'le daha karşınızdayız. Keyifli okumalar diliyoruz. Bu vesileyle şimdiden Ramazân-ı Şerif'inizi tebrik ediyoruz.

*AKDEM Derneği Yönetim Kurulu Başkanı
KADEM Musiki ve Edebiyat Dergisi İmtiyaz Sahibi
Emekli Öğr. Üyesi Fahrünnisa Bilecik*



içindekiler



06



21



28

04

TEFEKKÜR ÜZERİNE
Fahrünnisa BİLECİK

11

**YENİ FİKİR MECMUASI'NDA
BALKANLAR**
Ünal ŞENEL

06

PROF. DR. ALAEDDİN YAVAŞCA

16

**MAKEDONYA'DA OSMANLI
DÖNEMİ SAAT KULELERİ**
Ersin DİKO

08

**BEYKOZ VE SARIYER'İN
MANEVÎ BEKÇİLERİ:
AK BABA VE ZEKERİYA BABA**
Gülberk BİLECİK

18

**"BİZANS KAPADOKYASI" NDA
YERLİ ÇALIŞMALARIN ROLÜ
ÜZERİNE BİR DENEME**
Metin KAYA

10

**TAKSİCİ ASLAN AMCA VE
HAZRETİ MEVLÂNÂ**
Yakup Selim ŞENEL

21

**KÂZİM KARABEKİR PAŞA VE
KÖŞKÜ (MÜZE EVİ)**
Fatih SARIMEŞE

ISSN: 2687-3559

Kağışdağı Caddesi, No: 27/5 Küçükbakkalköy Ataşehir
/ İSTANBUL

Tel: 0 216 357 20 90

www.kadem.org

www.musikiveedebiyat.com

e-posta: bilgi@kadem.org

Araştırma Kültür Düşünce Eğitim ve Müsikî Derneği
(AKDEM) İktisâdî İşletmesi adına Sahibi

Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK

(fbilecik@kadem.org)

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürleri

Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR

(nevbayar@kadem.org)

Yüce GÜMÜŞ (yucegumus@kadem.org)

Yayın Kurulu

(Sıralama soyadlara göre alfabetik

olarak yapılmıştır.)

Prof. Rûhi AYANGİL (Mûsikî)

Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR (Dil)

Dr. Öğr. Üyesi Fahrünnisa BİLECİK (Dil)

Doç. Dr. Gülberk BİLECİK

(Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Osman BİLEN (Felsefe)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

(Sanat Tarihi)

Prof. Erol DERAN (Mûsikî)

Yüce GÜMÜŞ (Mûsikî)

Niyâzi KÜLAHLI (Mîmârî)

Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (Edebiyat)

Doç. Dr. Murat Sâlim TOKAÇ (Mûsikî)

Prof. Dr. Mutlu TORUN (Mûsikî)

Prof. Dr. M. Baha TANMAN (Sanat Tarihi)

Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN (Gelenekli Sanatlar)

E. Seval YARDIM (Edebiyat)

Metin Yazarı

Doç. Dr. Cenk GÜRAY

Redaksiyon

Dr. Öğr. Üyesi Nevnihal BAYAR - Yüce GÜMÜŞ

Kapak Fotoğrafı

"Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca"

Görsel Yönetmen

Tekin ÖZTÜRK

Dağıtım Organizasyonu ve Abonelik Servisi

Serdar BAŞER

(0 536 776 42 97 - 0 216 357 20 90)

Grafik Tasarım

PROJESANAT

www.projesanat.com.tr

Yerel süreli yayın.



27 | EYLEN GÜZEL BİR DEM GÖREYİM SENİ
Onur KURALAY

28 | YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN III
Engin SORHUN

32 | SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR
Armağan Öçal BAŞER

36 | GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP
Çiğdem ORGUN ŞAHİN

40 | GELENEKLERİMİZDEN: ŞİVLİLİK
Gülberk BİLECİK

Tefekkür Üzerine

Fahrünnisa Bilecik*



Her millet kendine özgü kelimeleriyle yaşar, düşünür ve var olur. Toplumların uğraştıkları işler, yaşayış biçimleri sözlerine, ifadelerine yansır. Denizcilikle uğraşan İtalyanlarda denizcilik terimleri, balıkçılıkla geçinen Norveç'te balıkçılık terimleri dillerinde geniş yer tutmaktadır. Manevî hayata çok önem veren toplumumuzda ise tasavvuf terimleri fazladır. Gündelik hayatımıza kadar sinmiş olan tasavvuf, kelimelerimizde de kendisini belirgin şekilde gösterir.

Bu kelimelerimizden biri de tefekkürdür. Arapça fıkır “düşünmek” kelimesinden türeyen tefekkür; düşünme¹, düşünüş², bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak³ anlamına gelmektedir. Bu kelime Batı dillerinde; İngilizcede thought, contemplation, meditation⁴, Fransızcada contemplation⁵, Almancada ise betrachtung⁶ sözcükleriyle karşılanmış olsa da kültürümüzdeki tasavvufî anlamını ifade etmemektedir. Fikir; bir kimsenin herhangi bir konuda kendi tasavvur (zihinde canlandırma), niyet ve isteklerine göre anlayışı ölçüsünde dikkatle düşünerek verdiği hüküm veya ileri sürdüğü görüş, kanaattir. Bundan hareketle kültürümüzde aynı zamanda dinî-tasavvufî bir terim olan *tefekür*, *varlıkların özü ve esası hakkında düşünerek hüküm vermek*,

görüş ve kanaat beyan edebilmektir. Açıkça görülmüyor ki tefekkür ve fikirlerimizde esas olan, akli kapasitemiz yanında düşüncelerimize yön veren niyet, istek ve tasavvurlarımızdır. Bizler niyet ve isteklerimizi Hakk'ın rızasına göre şekillendirirsek verdiğimiz hükümler, vardığımız fikirler de doğru olur. Karşılaştığımız her hadiseye tavrımız, çevremizdeki canlılara davranışımız, dünyaya ve memleketimize bakışımız bu ölçülerle olmalıdır. İhtiraslarının esiri olan basit düşünce sahibi insan ise hiçbir konunun özüne, derinliğine inemeyeceği için değer hükümlerinde de daima tezada düşer, iyiyi, kötüyü, güzeli, çirkini ayıramaz. Zira bu tarz düşüncede fikirler değil sloganlar hakimdir. Mesele sevgi kavramı hakkında tefekkür etmeden “Bütün hayvanları sevmeliyiz.” sloganını benimsemiş birine, “Yılan ve akrep de hayvandır, nasıl seversiniz?” diye sorduğumuzda tatminkâr bir cevap alabilir miyiz? *Kısacası akli olan herkes düşünür ama tefekkür, iyi ve kendisinin olduğu kadar Allah'ın da farkında olan insanın kârıdır vesselam*.

Bu noktada Kur'ân-ı Kerim'de tefekkür hakkındaki bazı âyetlere bakalım: “O'dur ki arzı uzattı, orada sabit dağlar ve ırmaklar var etti. Orada bütün meyvelerden iki çift yarattı. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor. Şüphesiz bunda tefekkür eden bir toplum için âyetler (işaretler) vardır.”⁷

“O'dur ki sizin için gökten bir su indirdi. İçecekleriniz ondandır ve hayvanları otlattığınız ağaçlar, bitkiler ondan sulanıp filizlenmektedir. Onunla size ekin, zeytin, hurma, üzümler ve her çeşit meyvelerden bitirmektedir. Şüphesiz bunda, tefekkür eden bir toplum için işaret vardır.”⁸

- 1 İlhan Ayverdi, Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 3 Cilt, İstanbul 2005.
- 2 Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara 2011.
- 3 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 44 Cilt ve 2 Ek Cilt, İstanbul 2016.
- 4 Redhouse Türkçe/Osmanlıca/İngilizce Sözlük, Redhouse Yayınları, 2000.
- 5 Dictionnaire Turc / Français Büyük Sözlük Türkçe / Fransızca, Milliyet Sözlük Grubu, 1990.
- 6 Langenscheidt Türk.-Alm./Alm.-Türk Sözlük; Yazar Kollektif; Ya-ynevi Altın Kitaplar- “L” Langenscheidt Sözlükler; İlk Baskı Yılı 2014.

7 Ra'd süresi, 13/3.

8 Nahl süresi, 16/10, 11.

“Biz bu Kur’ân’ı bir dağa indirseydik, Allah’ın korkusundan onu baş eğmiş, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri tefekkür etsinler diye insanlara veriyoruz.”⁹

Şimdi de Resûlullah Efendimiz hadislerinde tefekkür hakkında ne buyuruyorlar, ona bakalım:

“Tefekkür gibi ibadet olmaz.”

“Bir saatlik tefekkür bir senelik ibadetten efdaldir (üstündür).”

Hazreti Ali Efendimiz, “Akıllı sustuğu vakit tefekkür (eder), konuştuğu vakit zikreder, baktığı vakit de ibret alır.” buyuruyor.

Bu ifadeleri doğru bir şekilde anlayabilmek için hayatı boyunca Kur’ân-ı Kerim’e ve Peygamber Efendimize uyarak yaşamış olan bir Allah velisine, Ken’an Rifâi Hazretleri’ne kulak verelim:

“Tefekkür nedir? diye sorulması üzerine:

Tefekkür, kendi yokluğunu ve her yerde ilahî saltanatı görerek o azametın (büyüklüğün) sonsuzluğunu ve hikmetini düşünmektir.

Tefekkür, Hakk’ın azametinden ve bunca hikmet ve ibretten ders alıp uyanarak gözünü açmak, vaktin geçtiğini böylece de hâlinin neye varacağını düşünmektir.

Tefekkür, insanların her şeyi kendilerinin yaptığını zannederek ve kendilerine bir kuvvet ve varlık vererek gerek bugünkü hâllerinde gerek yarınki hâllerinde ne kadar gülünç bir mevkiye düştüklerini düşünmektir.

Tefekkür, Allah’tan gayrı fâil olmadığını, buyruğun O’nun buyruğu olduğunu, kuvvet ve kudretin hep O’nun olduğunu düşünmektir.

Hâsılı (kısacası), kendinin yok ve âciz olduğunu, ancak Allah’ın var olduğunu düşünmektir.

Bir saat kendi yokluğunu, aczini düşünmek, bir sene kendi varlığıyla (benliğiyle) ibadetten daha üstündür. Bir saat acz ve fakr (yokluk) ile yaşamak, bir sene varlık ve benlikle yaşamaktan âlâdır. Onun için âlimin uykusu, cahilin ibadetinden daha makbuldür. Mesela bir muharebede binlerce asker ölüyor da kimse fazla müteessir olmuyor (üzülmüyor). Halbuki bir kumandanın eteğini bir kurşun delse bu binlerce kişinin ölümünden daha fazla telaşa sebep oluyor. Çünkü onu kaybetmek demek bütün bir orduyu kaybetmek demektir.”¹⁰

Tefekkür sadece İslamiyet’te kıymetli değildir. Batılı filozof, matematik ve fizik üstadı Pascal, “İn-

sanın insanlığı tefekkür iledir ve ahlâkın esası da tefekkürdür.” demektedir.

Bütün bunlardan hareketle, insan kendini bil-medikçe, Rabbini bilmedikçe tefekkür etmiş olmaz, diyebiliriz. Yazımızın başında dilimizde tasavvufla ilgili kelimelerin çokluğundan bahsetmiştik. İnsan aynı zamanda kelimeleriyle düşünür. Onların taşıdığı anlamlarla fikir yürütür. Bu sebeple bizim dilimiz tefekküre elverişlidir. *Şükür, sabır, teslimiyet, gönül* gibi nice kavram bizi kendimiz hakkında tefekküre zorlar. Mefhumlardan tefekküre varış bu şekilde gerçekleşir.

Dilimizde tefekkür kelimesinden *mütefekkir* kelimesi türemiştir. Günümüzde bu kelime; düşünen, tefekkür eden, tefekküre dalmış; düşünür, filozof¹¹ ifadeleriyle, düşünücü, düşünme yeteneği çok ileri olan kimse, düşünüyü iş edinen kimse, düşünüş kişisi¹² anlamlarıyla karşılanmaktadır. *Asıl mesele ne hakkında, neyi düşünecek olduğumuzdur. Mütefekkirlik seviyesi her daim Rabbinin huzurunda yaşadığının şuurunda ve aczini, kendini bilen gerçek insan olmayı gerektirir.* Sayılarının artması niyazıyla...

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İlhan, Kubbealtı Lugatı, Misallı Büyük Türkçe Sözlük, 3 Cilt, İstanbul 2005.
- Bayar, Nevnihal, Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 105.
- Bilecik, Hayri, Mefhumlardan Tefekküre, Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul 2007.
- Büyükkaksoy, Ken’an Rifâi, Sohbetler, Kubbealtı Neşriyatı, II. Baskı, İstanbul 2000, s. 399.
- Dictionnaire Turc / Français Büyük Sözlük Türkçe / Fransızca, Milliyet Sözlük Grubu, 1990.
- Langenscheidt Türk.-Alm./Alm.-Türk Sözlük; Yazar Kolektif; Yayınevi Altın Kitaplar- “L” Langenscheidt Sözlükler; İlk Baskı Yılı 2014.
- Redhouse Türkçe/Osmanlıca/İngilizce Sözlük, Redhouse Yayınları, 2000.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara 2011.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 44 Cilt ve 2 Ek Cilt, İstanbul 2016.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, Hak Dini Kur’ân Dili, Eser Neşriyat ve Dağıtım İstanbul 1979.

9 Haşr sûresi, 59/21.

10 Ken’an Rifâi, Sohbetler, Kubbealtı Neşriyatı, II. Baskı, İstanbul 2000, s. 399.

11 İlhan Ayverdi, Kubbealtı Lugatı, Misallı Büyük Türkçe Sözlük, 3 Cilt, İstanbul 2005.

12 Nevnihal Bayar, Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 105.

Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca

“Kendisini minnetle yad ediyoruz. Ruhu şad olsun...”



1 Mart 1926’da Kilis’te doğmuştur. Babası Kilisli Şair Yavaşcazâde Sezai Efendi’nin oğlu Hacı Cemil Efendi, annesi Kınöğlü Kadri Efendi’nin kızı Enver Hanım’dır.

Kilis Kemaliye İlkokulu ve Kilis Ortaokulu’nu bitirdikten sonra lise birinci sınıfa yatılı olarak Konya Lisesi’nde başlayıp, 2 ve 3. sınıfları İstanbul Erkek Lisesi’nde birincilikle tamamlayıp 1945’te mezun olmuştur. İstanbul Üniversitesi’ne giriş imtihanını kazanarak Tıp Fakültesine başlamıştır.

1951 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden mezun olan Yavaşca, İstanbul Üniversitesi 1. Kadın Doğum Kliniğinde, Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil’in yanında Haseki Hastanesi’nde ihtisasını yapmış ve 1955 yılında Kadın-Doğum Mütchassısı olmuştur. Askerî hizmetini Kasımpaşa Askerî Deniz Hastanesi’nde yapan Yavaşca, sırasıyla, Zeynep Kamil Doğumevi, Taksim İlk Yardım Hastanesi, Şişli Etfal Hastanesi’nde başasistanlık ve şef muavinliği görevlerini yapmış, 1969 yılında açılan Vakıf Gureba Hastanesi şeflik imtihanına girmiş, imtihanı kazanıp o tarihten 1976 yılına kadar adı geçen hastanede Kadın-Doğum Kliniği şefliği yaparak, bu hastanede olmayan Doğum Bölümünü kurmuştur. 1976 yılında da boşalmış olan Haseki Hastanesi Kadın-Doğum Kliniği Şefliğine naklen atanmıştır. Bu süreler içinde birçok kadın-doğum mütchassısları yetiştirmiştir. 1985 yılı 1 Ekim tarihinde aynı hastanenin başhekimisi olmuştur.



1980 yılında Birleşik Amerika Baltimor şehrindeki Johns Hopkins Üniversitesi Hastanesi’nde “İdarecilik ve Aile Planlama Kursları”nı bitirmiştir. Meslekî hayatı boyunca Tıp Dünyası, Şişli Hastanesi Bülteni, Zeynep Kamil Hastanesi Bülteni, Vakıf Gureba Bülteni, Haseki Tıp Bülteni, Sağlık Bakanlığı Bülteninde yayımlanmış 54 bilimsel neşriyatı bulunmaktadır. Birçok ulusal ve uluslararası sempozyuma katılmış ve bildiriler sunmuştur.

Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca’nın müzikî hayatı; doğduğu ve ailece bağlı bulunduğu Kilis’te küçük yaşlarda başlamış, daha 8 yaşındayken o sıralarda ortaokulda hoca olan Zihni Çelikalp’ten Batı müzikîsi keman dersleri almış, İstanbul’a gittikten sonra, Saadeddin Kaynak, Münir Nureddin Selçuk, Dr. Subhi Ezgi, Hüseyin Sadeddin Arel, Zeki Arif Ataergin, Nuri Halil Poyraz, Refik Ferzan, Mes’ud Cemil, Ekrem Karadeniz, Dede Süleyman Erguner, Dr. Selahaddin Tanur, Hakkı Süha Gezgini, S. Ziya Özbekkan, Fehmi Tokay, İ. Hakkı Nebiloğlu, Salih Murat Uzdilek, Artaki Candan gibi üstatlardan istifade etmiştir. İstanbul Belediye Konservatuarı, İleri Türk Musikisi Konservatuarı, İstanbul Üniversitesi Korosu gibi kuruluşlarda icra kabiliyetini ve müzikî bilgisini geliştirdikten sonra 1950 yılında açılan imtihanı kazanarak İstanbul Radyosunda solist icracı olmuş, zamanla Türkiye Radyolarında ve TRT Bünyesinde “Danışma, Denetleme ve Repertuar Kurulları”nda üyelik ve başkanlık dahil önemli görevler almıştır. 1967’den bu

yana solistliğinin yanında koro yöneticiliği de (Klasik Türk Musikisi Erkekler Korosu ve Beraber Şarkılar) yapmıştır. Ayrıca belirli zaman aralıklarıyla Türkiye Radyolarına alınan stajyerlerin hocalığını yapmış ve onların sanatçı olmalarını sağlamıştır. Bu faaliyetlerinin dışında Milli Eğitim Bakanlığının Türk Musikisi Araştırma, Değerlendirme ve İnceleme Kurulunda, Devlet Planlamanın 5. Beş Yıllık Türk Musikisi Eğitimi Komisyonunda üyelik hizmeti vermiştir.

Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca, Türk müzikisinde devlete bağlı ilk konservatuarın kurucuları arasında yer almış, 1976'dan itibaren Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nın yönetim kurulunda ve öğretim kadrosunda çalışmıştır. Konservatuar YÖK yasasıyla İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlandıktan sonra teşkil edilen "Danışma Biriminde" de yer almıştır.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının 19/03/1990 tarihli yazısıyla İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı profesörlüğüne atanmış olup, sözü geçen konservatuarın Ses Eğitimi Bölüm Başkanlığını sürdürmüştür. Ancak yaş haddinden emekli olanlar için çıkartılan yasa dolayısıyla 2005 yılı Nisan ayı sonunda İ.T.Ü.D.K.'dan ayrılmış ve Haliç Üniversitesi'nde göreve başlamıştır.

Yavaşca'ya Gaziantep Üniversitesi, Elazığ Fırat Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İTÜ ve Erzurum Atatürk Üniversitesi'nce fahri doktora unvanı verilmiş olup 1991 yılında Devlet Sanatçısı olarak ödüllendirilmiştir.

Ayrıca Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca'ya çeşitli dallarda almış olduğu 200'ü aşkın ödülün yanı sıra Türk müzikisine yaptığı önemli katkılar sebebiyle müzik dalında 2008 yılı "Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü" ve sanat dalında 2010 yılı "TBMM Üstün Hizmet Ödülü" de verilmiştir.

Yavaşca, icracılığının yanında ikisi Kâr-ı Nâtik, beşi Takım, biri Âyin-i Şerif olmak üzere yapmış olduğu 647 adet bestede; 33 form (Takım, Kâr-ı Nâtik, Şarkı, Peşrev, Saz Semaî, Medhal, Etüd, Marş, Dîvan, Çocuk Şarkıları, Mevlevî Âyini, İlâhi vb.), 74 makam, 46 usûl kullanmış ve bu bestelerde 159 şairin güftesine yer vermiştir. Ayrıca 9 bestekâra ait 21 esere aranağme yapmıştır. Bestelerinin birçoğu radyo repertuarında yer almış, plak ve kasetlere okunmuştur.

Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca, 1950'li yıllardan bu yana yurtiçi ve yurtdışı birçok konserler vermiş

olup her yıl İstanbul Sanat Festivali programlarında da muntazaman yer almış ve konserler vermiştir. Yavaşca'nın bir Uzun Çaları (L.P.) 25 adet 78'lik taş plağı, 15 adet 45'lik plağı mevcuttur. Seçilmiş eserlerden 200'den fazla CD doldurmuştur. Türk Musikisi Vakfı'na 1 adet CD ve kaset, Kilis Kültür Vakfı'na (Kilis'imın Bağları) 2 CD ve VCD, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'na 4 CD'lik albüm, Cinuçen Tanrıkorur'la beraber yaptığı CD'ler, Yapı Kredi Bankasının Kültür Bölümünün çıkarttığı solo ve yönettiği korolara ait CD'leri ve TRT'nin yapmış olduğu CD'ler vardır. Ayrıca arşivinde sanat hayatı boyunca seçilmiş eserlerden yaptığı icralardan oluşan 250 civarında CD bulunmaktadır.

Yavaşca, İstanbul Radyosunda önerisiyle kurulan ve çalıştırdığı Klasik Türk Müzikisi Erkekler Korosunda hocaları Dr. Suphi Ezgi ve Sadettin Kaynak'tan aldığı ve kendisinin geliştirdiği klasik müzik repertuarından faydalanmak suretiyle; bugün Sinan Sipahi tarafından 39 CD de toplanan ve 40 nâdide farklı makamdan oluşan 47 klasik takımın icrasını sağlayarak Türk müzikisi arşivine kazandırmıştır.

Hakkında yazılan (Hasan Oral Şen'in yazdığı biyografik, Kültür Bakanlığı'nın yayımladığı Sinan Sipahi'nin editörlüğünü yaptığı biyografik, Yılmaz Pamukçu'nun hazırladığı 1.cildi çıkan nota, Taner Çağlayan'ın kendisi için yazdığı şiirlerden oluşan şiir ve Yavaşca şiirlerinin bulunduğu; Ayten Yavaşca, Dr.Semra Özgün ve Sinan Sipahi'nin hazırladığı) 5 kitap ve kendisinin yazdığı "Türk Müzikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri" adlı eseri bulunmaktadır.

Sanatçının adı 2018 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından İstanbul Boğazı'nda sefer yapan vapura verilmiştir. Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca Vapuru İstanbul boğaz hattında seferlerine devam etmektedir. Ayrıca Yavaşca'nın Kilis'te doğup büyüdüğü tarihî ev, "Alaeddin Yavaşca Müze Evi" adı ile müzeye dönüştürülmüştür.

Yavaşca bereketli ve feyizli geçen bir ömürden sonra 23 Aralık 2021 tarihinde 95 yaşında vefat etmiştir.

Kaynak: <http://www.alaeddinyavasca.com/>



Beykoz ve Sarıyer'in Manevî Bekçileri: Ak Baba ve Zekeriya Baba

Gülberk Bilecik*



Akbaba ve Zekeriya köyü. Günümüzde İstanbul'un iki ayrı yakasında, Beykoz ve Sarıyer'de bulunan iki güzide semt. İstanbul'un havadar, mesire yerleri. Adını evliyalardan alan köklü geçmişe sahip mekânlar. Beykoz Akbaba Köyü'yle, Sarıyer Zekeriya köyü'yle meşhur.

Akbaba Köyü adını Akbaba Tekkesinden alır. Tekke 15. yüzyılda Ak Mehmed Efendi tarafından kurulmuştur. Ak Mehmed Efendi, Buharalı bir Bektaşî babasıdır. İstanbul'un fethine katılabilmek için yürüyerek Buhara'dan geldiği rivayet edilir. "Nime'l-ceyş" olarak adlandırılan fethiye katılmış kutlu askerlerdendir. Fetih sırasında Fatih Sultan Mehmed'in yanında bulunmuş, ona hocalık yapmıştır. Akşemseddin Hazretleri'yle birlikte şehrin fethedileceğine dair aynı rüyayı görmüş ve padişaha müjde vermişlerdir. Fetih'ten hemen sonra devletçe kendisine bağışlanan yerde adıyla anılan bir tekke kurmuş ve zaman içinde tekkenin çevresinde aynı isimde bir köy oluşmuştur. Akbaba Tekkesi olarak anılan yapı, şehrin yerleşim bölgesinin dış

sında sakin ve havadar bir bölgededir. Her zaman ziyaret ve mesire alanı olarak tercih edilmiştir.¹

1826 senesinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında Anadolu ve Balkan topraklarındaki pek çok Bektaşî tekkesi kapatılmış veya Nakşibendi tarikatına devredilmişlerdir. Aynı âkıbet Akbaba Tekkesinin de başına gelmiş önce kapatılan tekke, sonra Nakşibendi tekkesi olarak varlığını sürdürmüştür. Tekkenin şeyhliğine Nakşibendiyye'den Şeyh Abdülhakim Efendi getirilmiştir. Zaman içinde hasar gören yapı 1876-1889 yılları arasında, Buhara'dan İstanbul'a gelen şeyhin teşebbüsüyle ihya edilmiştir. Abdülhakim Efendi'nin vefatından sonra yerine oğlu Ahmed Mansur Mukerrem Efendi geçmiş ve tekkelerin kapatıldığı 1925 senesine kadar da tekkenin postnişini olarak kalmıştır.²

Hakkında pek fazla bilgi bulunmayan tekke kâgir bir bodrum kat üzerinde yükselen tek katlı, dikdörtgen planlı, çatılı, ahşap bir yapıdır. Zikirlerin yapıldığı küçük bir semâhane ile iki odalıklı şeyh ve ailesinin yaşadığı harem bölümünden oluşur. Ak Mehmet Efendi vefatından sonra tekkenin bahçesine defnedilmiştir. Kabri oldukça mütevazı-



Resim 1. Ak Baba Sultan Türbesi



Resim 2. Eski tekke yapıları (Tanman'dan)

1 M. Baha Tanman, "Ak Baba Tekkesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Ankara 1989, s. 221.

2 Tanman, a.g.m., s. 222.

dır. Baş ve ayak taşları yüksek tutulmuştur. Etrafı demir parmaklıklarla çevrilidir. 1588 senesinde Kethüda Kadın (Haremdeki cariyelerin başı) olarak anılan ve dindarlığı ile bilinen Canfeda Hatun tarafından buraya bir cami yapılmıştır.³ Günümüzde Ak Mehmed Efendi'nin türbesi caminin haziresindedir. Tekkenin harem bölümü Canfeda Hatun Camii'nin imamevi olarak kullanılmaktadır. Semâhane ise oldukça harap vaziyettedir.

Zekeriya köy, günümüzde Sarıyer'e bağlı olup aslında eski bir Rum köyüdür. Bazı kaynaklarda değişik türdeki kirazlarından dolayı "Kiraz Köyü" olarak da geçmektedir. 93 Harbi sırasında Rumların boşalttığı köye Balkanlar'dan, Kafkaslardan ve Kırım'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Zekeriya köy'de "Yeni Mahalle" olarak anılan ve tamamen gayrimüslimlerin oturduğu bir mahallenin varlığı da bilinmektedir.⁴

Köye adını veren Zekeriya Baba'nın kimliği ve hayatı hakkında pek bilgi yoktur. Türbesi Zekeriya köy'ün merkezinde bulunan caminin hemen yanındadır. Oldukça sade olup demir parmaklıklarla çevrilidir. Cami; iyi yetişmiş bir âlim olan, Türkçe, Arapça, Farsça şiir ve nesirleri bulunan, Müfti Çelebi olarak da anılan, Şeyhülislam Hocaşade Mehmed Efendi⁵ tarafından yaptırılmıştır. 16. yüzyıla tarihlenen cami, dikdörtgen planlı, ahşap çatılı ve tek minarelidir. Mehmed Efendi camiyi yaptırırken Zekeriya köy'ü de ihya etmiştir.⁶ Zekeriya Baba'nın da bu tarihlerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Caminin yakınında, ailesi bu köyden olan Emetullah Hatun tarafından 1745 senesinde yaptırılan bir çeşme bulunmaktadır.

İstanbul'un iki ucunu tutmuş bu iki muhterem zât Ak Baba ve Zekeriya Baba, şehrin bilinen ve bilinmeyen nice evliyalıyla birlikte asırlardan beri manevî bekçiliklerini sürdürmüşlerdir ve bundan sonra da sürdürmeye devam edeceklerdir.

KAYNAKÇA

- AYVANSARAYI, Hüseyin; Hadikatü'l-Cevami, (Haz. Ahmet Nezh Galitekin), İstanbul 2001.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Hocazâde Mehmed Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 28, Ankara 2003, s. 452-453.
- TANMAN, M. Baha; "Ak Baba Tekkesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, Ankara 1989, s. 221-222.
- ÖZ, Tahsin; İstanbul Camileri, C. I-II, Ankara 1962.

3 Hüseyin Ayvansarayı, Hadikatü'l-Cevami, (Haz. Ahmet Nezh Galitekin), İstanbul 2001, s. 558.; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C. I, Ankara 1997, s. 3.

4 Ayvansarayı, a.g.e., s. 548-549.

5 Mehmet İpşirli, "Hocazade Mehmed Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 28, Ankara 2003, s. 453.

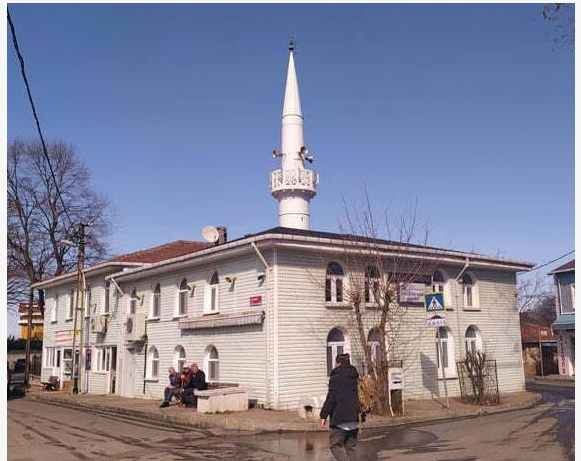
6 Öz, a.g.e., C.II, s. 71.



Resim 4. Zekeriya Baba Türbesi



Resim 3. Canfeda Hatun Camii



Resim 5. Zekeriya köy Merkez Camii



Resim 6. 2014 senesinde yenilenen Emetullah Hatun Çeşmesi

Taksici Aslan Amca ve Hazreti Mevlânâ

Yakup Selim ŞENEL*



G eçen kış aylarının birinde, tambur icra ettiğim -çok da keyif almadığım- bir konser akşamının ardından yorgun argın, bitkin bir hâlde salondan ayrıldım. Hem konser salonunun sapa bir yerde hem de saatin epeyce ilerlemiş olması sebebiyle uzun bir süre taksi aradıktan sonra nihayet yoldan geçmekte olan bir taksi gördüm ve durdurup bindim. Hayatım boyunca unutamayacağım bir yolculuk olacağından habersiz, hemen tamburumu kucağıma alıp şoförün yanındaki ön koltuğa oturdum ve gideceğimiz adresi söyledim.

Adını sonradan öğreneceğim şoför Aslan amca, takriben elli beş altmış yaşlarında son derece zayıf, kır saçlı, Doğu aksanıyla konuşan bir beydi. Yolculuğumuz başladıktan kısa bir süre sonra Aslan amca kucağımdaki enstrümanın ne olduğunu sordu. Ben de tambur olduğunu söyledim. Sözde konserin yorgunluğu ve bir an önce eve ulaşma isteğimden dolayı kısa ve geçiştirici cevaplar veriyordum. Enstrüman taşıyan müzisyenlerin çok sık karşılaştığı, otobüs veya taksi seyahatlerinde insanların bilindik sorular sorması, hatta bazen bunaltıcı olabilecek vaziyete dönüşebilen diyaloglara girilmesi, neredeyse her müzisyenin yaşadığı bir durumdur. Ben de buna benzer bir kibirle (?) Aslan amcanın daha fazla soru sormamasını ve bir an önce sessiz bir şekilde eve ulaşmak istediğimi, içimden geçirdiğimi hatırlıyorum.

Ben bu düşüncelerle yolculuğa devam ederken Aslan amca “Tamburla hangi müzik türleri çalınır?” diye sordu. Ben de her türlü müzik türünün icra edilebileceğini fakat ağırlıklı olarak Türk Müziği formlarının hepsinin icra edildiğini; bu formların türkû, şarkı, ilahi, Mevlevî âyinleri gibi formlar olduğunu ifade eden bir cevap verince “Mevlevî âyini nedir?” diye sordu. Ben de kendimce açıklamaya çalışarak Hazreti Mevlânâ’nın düşüncelerin-

den ilhamla icra edilen bir tür “ritüel” olduğunu kabaca açıklamaya çalıştım. O esnada Aslan amca “Mevlâna Hazretleri mi?” diyerek tekrar sordu. Ben de cevaben evet, dedim. Bu diyalogdan sonra Aslan amca son derece etkilenmiş bir yüz ifadesiyle yavaşlamaya başladı ve “*Dinle neyden kim hikâyet etmede/ Ayrılıklardan şikâyet etmede*” mısralarıyla başlayan Mesnevî’nin ilk on sekiz beytinden birkaç beyit okuyup sağa çekti ve hüngür hüngür ağlamaya başlayarak kendinden geçti. Ben şok olmuştum. Kısa bir süre hareketsiz bir şekilde bekledim. Ne yapacağımı bilemiyordum ve Aslan amca orada ruhunu teslim edecek diye endişelenmeye başladım. Neyse ki kısa bir müddet sonra kendini toparlayarak benden özür diledi. Ben de kendisini hüzünlendirdiğim için ondan özür diledim. Yolculuğumuza hiçbir şey olmamış gibi devam ettik ve bir müddet sonra evin bulunduğu yere geldik. Hiçbir zaman unutamayacağım Aslan amcayla vedalaşıp taksiden indim.

Başımдан geçen bu hadise üzerinde çok düşündüm: Aslan amca belki de Hazreti Mevlânâ’yla ilgili çok az şey biliyordu. Ben Mesnevî’nin bazı bölümlerini ve Dîvân-ı Kebîr’ini güya okumuştum. Hayatına dair de birçok bilgim vardı. İcra ettiğimiz tasavvuf müziği konserlerinden önce adeta bir gelenek hâline gelen Mevlânâ Hazretlerini anlatan birçok ilim adamının konuşmalarını da dinlemiştim. Herhâlde, hasbelkader bu hususta bir şeyler okumuş olan ben veya o ilim insanları Aslan amcaya nazaran Hazreti Mevlânâ’ya dair çok daha fazla bilgiye sahiptik. Fakat kendimde yahut dinlediğim konuşmacılarda Aslan amcanın yaşadığı hâlin bir emâresine şahit olmadım.

Hâlâ düşünüyorum: Taksici Aslan amcayı hüngür hüngür ağlatan o hâl nasıl bir hâldi?..

* Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Ses Eğitimi Bölümü

Yeni Fikir Mecmuası'nda Balkanlar

Ünal ŞENEL*

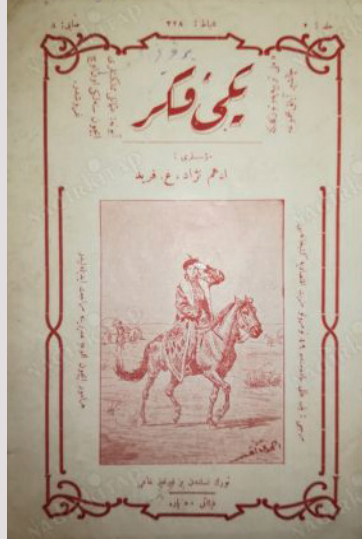


Özet

Yeni Fikir, 1911-1914 yılları arasında Ethem Nejat ve A. Ferit tarafından Manastır, İstanbul ve Bursa'da yayımlanmış bir mecmuadır. Mecmua öncelikle eğitim amaçlı bir yayın hedefiyle yola çıkmakla birlikte başlangıçta ziraate dair yazılara da sayfalarında geniş yer vermiştir. Dergi Balkanlardaki birçok şehre ulaşmış ve etkili bir yayın organı haline gelmiştir. Derginin yayın politikası Balkan Harbi'nden sonra büyük ölçüde milliyetçi bakış açısıyla şekillenmiştir. Özellikle Balkan coğrafyasının kaybindan duyulan derin üzüntü ve yeniden güzel günlere kavuşma ümidinin dile getirildiği manzumeler mecmuada öne çıkmıştır. Balkan Harbinden sonra Anadolu'ya göç, yaşanan zorluklar, Türklere yapılan zulümler gibi konular da dergide sıkça ele alınmıştır. Balkan topraklarında kalan Türklerin kültürel değerlerinin yaşatılabilmesi için çıkış yolları aranmış; özellikle Türkçe öğretiminin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Fikir, Ethem Nejat, Manastır, Balkan, Bursa*

Yeni Fikir mecmuası Ethem Nejat ve A. Ferit tarafından 1911 yılının Aralık ayında Manastır'da yayımlanmaya başlanmıştır. İlk sekiz sayıda başlığın altında "Her ayın on beşinde neşr olunur,



terbiyevî, içtimâî, zirâî mecmuadır" ibaresi yer almaktadır. Balkan Harbi'nin başlamasıyla mecmuanın Manastır'da neşredilme imkânı kalmamış, bir süre İstanbul'da, daha sonra da Bursa'da çıkmaya devam etmiştir. Sekizinci sayıda başlığın altında "Hayat istiklâlî terbiyesine ve Türklüğe çalışır aylık mecmuadır" yazarken, Mart 1913 tarihli dokuzuncu sayıdan itibaren "Millî terbiyeye çalışır ve çiftçilik gayesi güder aylık mecmuadır" ibaresi yer almaktadır. Derginin 22 numaralı son sayısı 1914 Mayıs'ında yayımlanmıştır.¹

Yeni Fikir mecmuası hakkında Mehmet Salih Erkek tarafından yazılan makalede mecmua genel özellikleriyle tanıtılmış, yayın politikaları değerlendirilmiş ve kronolojik bibliyografyası ortaya konulmuştur.² Makalede Yeni Fikir "ilk Türkçü eğitim dergisi" olarak nitelendirilmiştir.

Mecmuanın ilk sayısında "Yeni Fikir Nasıl ve Ne İçin Çalışacak" başlıklı yazıda gençlerin memuriyet peşinde koştukları, şahsî teşebbüsten uzak yetiştikleri, ziraatten hoşlanmadıkları kaydedildikten sonra bedenlen de zayıf kaldıkları ifade edilerek bu eksikliklerin telafisi için çalışacakları belirtili-

1 Mecmuaya <http://www.tufts.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list2.html#y> adresinden erişilebilir.

2 Mehmet Salih Erkek, "Osmanlı Devletinde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir", *History Studies- International Journal Of History*, Volume 4/1 2012, ss.197-213. Araştırmacı ayrıca mecmuayı çıkaran Ethem Nejat hakkında detaylı bir çalışma neşretmiştir. Bkz.: Mehmet Salih Erkek, *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat (1887- 1921)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

yor. Buna bağılı olarak hedefleri şöyle sıralanıyor: “Bâhusus çocukların sa’y, azim, şahsî teşebbüs, kendi kendine mâlik olmak... ve hürriyet-i hakîkiyye hissini tezyid edici, zirâate ve diğ er h r i lere heves verici ders num neleri ve bazen m s bakalar ne redeceğiz.”

15 Mayıs 1328/ 1912 tarihli 6. sayıda ise gayeleri  u c mlerle açıklanıyor: “Yeni Fikir’in gaye-i emeli ‘kendi kendinden mesul’, h r i lere, mesleklerle meftun, memleketin te l si esaslarını d    n r gençlerin pek çoğaldı ını ve genç muallimlerin yeni yeti enleri bu veçhile terbiye ettiklerini görmektir. Yeni Fikir büyük bir kanaatle emin ki bu emele pek yakında v s l olacaktır.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi dergi yöneticileri aynı zamanda eğitimci olduklarından, Tanzimat dönemi aydınlarından itibaren ulaşılmak istenen kendi ayakları üstünde durabilen, iradesi g    , kendine güvenen, yeteneklerinin farkında olan, topluma karşı sorumluluklarını yerine getiren, akılcı d    nen, realitenin farkında olan, yeniliklere açık, tabiatla barı ık bir nesil yetiştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu anlayış daha önce     p’te çıkan *Yıldız* mecmuasında, Selânik’te aynı dönemde çıkmakta olan *Genç Kalemler*’de, Daha sonra     n ’da çıkmak olan *Terbiye Ocağı* ve *Türk Muallimler Mecmuası* gibi farklı Balkan şehirlerinde neşredilen yayın organlarının gayeleriyle örtüşmektedir. Diğ erleri gibi Yeni Fikir de eğitimde yenilikçi bir yaklaşımı benimseyerek Türk dünyasında daha sonraları “Ceditçilik” hareketi olarak adlandırılacak çabaların mütevazı bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Yeni Fikir mecmuası Manastır Muallim Mektebi hocaları tarafından çıkarılmakta ve ilk sayılarda daha çok   retmen adaylarının yukarıdaki hedefler doğrultusunda yetiştirilmesine yönelik yazılar yer almaktadır. Bu kapsamda “fenn  gezi” olarak adlandırılan  vre köy ve şehirlere yapılan gezilerin anlatıldığı yazılara yer verilmektedir. Bunlardan Alasonya’ya bağılı Ormanlı köyü muallimi Mehmet Zeki “Fenn  Gezinti-Mektebim,  ocuklarım” başlıklı yazısında Yunanistan hududunda Olimpos dağı eteklerinde bulunan Bayraklı ve Pazarlı adlı köylerin yakınında öğrencilerine kır gezisi yaptırıldığını kaydetmektedir.

Ferid imzalı “Manastır-Resne Cevalanı” başlıklı yazıda da   retmen ve bazı öğrencilerle birlikte Manastır ile Resne arasında yapılan gezi teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Yol g zerg hında görülen toprak özellikleri, ta   e itleri, bitki  rt  , tarlalarda yetiştirilen ürünler, sebze ve meyvelerin

 zellikleri, bölgenin ekonomik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. (Nr.15, Eylül 1329)

A.A. imzalı bir yazıda, Bursa’daki “Mesudun Köyü” adlı köyde görev yapan bir köy öğretmeninin ağaçlandırma, yol, kooperatif gibi bulunduğu yöreyi medenile tirme çalışmaları övgüyle anlatılmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi derginin aslı misyonunun öğretmenleri ve öğrencileri geliştirmek, çevrelerine faydalı bireyler hâline getirmek olduğu anlaşılmaktadır.

Dergide eğitici özelliğı olan, bilgi yarışması tarzında sorular sorulmakta ve doğru cevap gönderenler abone yapmak suretiyle ödüllendirilmektedir. Ödül alanlar arasında İstanbul, İzmir, Elbasan gibi şehirlerde yaşayan kişilerin isimleri geçmektedir. Ayrıca her sayıda yeni abonelerin isimleri ve yaşadıkları yerlere de yer verilmektedir. Buradaki yer isimlerinden, Balkan harbinden önce derginin hemen hemen bütün Balkan şehirlerine ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu şehirlerden  ne çıkanlar şunlardır:     p, K pr  , Debre, Resne, Yakova, Varna, Balçık, Moldova, Yanya. İstanbul dışında derginin g nderildiğı şehirlerden bazıları da şunlardır: İzmir, Bolu, Bursa, Ankara, Antep. Derginin abonelerinin daha çok D r lmuallimin hocaları olduğu anlaşılıyor.

Yeni Fikir’in   retmen camiası tarafından ilgiyle takip edilmesi, yayın kalitesi bakımından belirli bir seviyenin üzerine çıktığını göstermektedir. Hatta derginin genel olarak aydın kesim tarafından da takdir edildiğinin bir göstergesi de Ethem Nejat’ın “Yeni Lisan ve Tek m  ” başlıklı yazısında yer almaktadır. Ethem Nejat Yeni Lisan hareketinin seyrini anlatırken, İzmir’de çıkan *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*’nin bu hususta  nc  olduğunu kaydediyor. Yeni Fikir dergisinin de bu çizgide bir yayın olduğunu şöyle belirtiyor:

“Geçen sene Atina’daki  ark’a ait bir kongrede pek muhterem edib Ahmet Hikmet Beyefendi ‘Yeni Lisan cereyanlarını’ pek güzel izah buyurdular; ‘İstanbul’da Türk Yurdu, Selânik’te Genç Kalemler, Manastır’da Yeni Fikirler millî edebiyatın zuhuruna çalışan azim ar organlardır” dediler.” Ethem Nejat, Yeni Lisan hareketinin yaygınlık kazandığına vurgu yaptıktan sonra yazısını  u c mlerle noktalıyor: “Bütün Türklük dünyasının yeni lisan etrafında içtima edeceklerine ve umum  bir Türk lehçesi bu veçhile pek yakında hus l bulacağına eminim. Ulu Hak tev ikini ihsan etsin.” (Yeni Fikir, Nr. 8, Şubat 1328/1913). Yazıda bahsi geçen

kongre Milletlerarası Şarkiyat Kongresi'dir. Konuşmayı yapan da Ahmet Hikmet Müftüoğlu'dur.

Yeni Fikir mecmuasında üzerinde hassasiyetle durulan hususlardan biri de Balkanlarda yaşayan Türkçeyi unutmış olan toplulukların durumudur. Balkan ülkelerinde bugün de devam eden bu meselenin çözümü için Grebene Rüstiye muallimi Ahmet Cemal "Grebene Mektepleri" başlıklı yazısında dikkate değer bir teklifte bulunuyor: "Bâhusus Grebene gibi lisanlarını muhafaza edememiş bir kazada 'Çocuk Bahçesi' mekteplerine şiddetle lüzum vardır. Burada İslâmlar Türk oldukları halde her nasılsa Rumlar sevimli Türk lisanı üzerine galebe ile Müslümanlar lisanlarını zayi eylemişlerdir." (Yeni Fikir, Nr. 4, 15 Mart 1328/1912, s. 126)

Ahmet Cemal, bundan hareketle kazada Türkçe bilenlerin oranının %12 civarında olduğunu kaydediyor. Çocukların ibtidâi mektebe başlamadan önce 4, 5, 6 yaşlarında Türkçe öğrenecekleri "Çocuk Bahçesi"nin açılmasını teklif ediyor. (Yeni Fikir, Nr. 4, 15 Mart 1328/1912, s. 126).

Yazıdan anlaşıldığı gibi adı geçen bölgelerde yaşayan ailelerin çocuklarına Türkçe öğretiminin bugünkü anasınıfları düzeyinde başlatılması teklif ediliyor ki bu teklif günümüzde de dikkate alınabilir.

Yeni Fikir mecmuası, ilgiyle takip edilen yayınlarını sürdürürken Balkan harbinin başlaması üzerine bu topraklarda yayımlanma imkânı kalmamış ve 8 aylık bir aradan sonra çıkmaya devam etmiştir. Ancak Balkanların kaybının ıstırapıyla yeni dönemde yayımlanan sayılarda milliyetçi ve Türkçü eğilimin oldukça öne çıktığı görülmektedir.

Yeni Fikir yöneticileri 8. sayıda yayının gecikmesinin sebebini şöyle açıklıyorlar: "Yeni Fikir'in bütün eski sayıları düşmanın tahrip eline düştü. Birçoğu diğer eşya meyânında Belgrad'a atıldı."³

"... 'millî nâmusa' hakaret elini uzatan düşmanlarla başlayan haklı harb bize aks-i tâlî' göstererek, Üsküp ve Selânik'ten sonra Manastır'ı da kaybediyordu... Her zaman terakkî ve teceddüd emellerimizle bizi kâh karlı, kâh yeşil tepelerinin arasındaki âğuşunda saklayan hürriyet şehri artık bize söyletmiyor, bizi güldürmüyor, bizi ağlatıyordu.

Yeni Fikir ailesinden ve Manastır Muallimler Mektebi'nin genç muallim namzetlerinden biri Konya'dan samimi hisleriyle yazıyor: "En nihayet korktuklarımız bugün hakikat oldu... Bugün gaf-

letimizin, atâletimizin, elim cezasına mâruz kaldık. O mukaddes, o İsviçre'den şirin vatan gitti... Ecdâdımızın şehâdet kaniyla mülemmâ mezarlarını çiğnettik. Şimdi de zaten harâbeden nişan olan, terakkî ve umran mahrumu Anadolu'ya, ceddimin yüzlerce sene evvel terk ettiği Konya'ya atıldık..." (Yeni Fikir, Nr. 8, Şubat 1329/1913)

Yazıda Balkan coğrafyasının yeşil ve karlı dağlarıyla hatırlanması ve "İsviçre'den şirin vatan" olarak tavsif edilmesi dikkat çekicidir. İttihat Terakki'nin önemli merkezlerinden biri olması ve İkinci Meşrutiyetin ilanında oynadığı role istinaden Manastır için "hürriyet şehri" ifadesinin kullanılması da oldukça anlamlıdır.

Yeni Fikir yazarlarının Rumeli topraklarının kaybından sonra bu coğrafyada yaşayan Türk ve Müslümanların varlığının korunması ve sürdürülmesi için derin endişeler taşıdıkları ve bazı tekliflerde bulundukları anlaşılıyor. Bunlardan Alasonya'nın Ormanlı köyünde öğretmenlik yaparken Balkan Harbinden sonra İzmir'e gelen Mehmet Zeki; "Rumeli'deki Türkler Ne Olacak?" başlıklı yazısında bu coğrafyada Türklerin yaşadıkları yerleri kaydettikten sonra buralarda yapılması gereken çalışmalarını şöyle sıralıyor:

"Manastır kâmilen Türk'tür ve Manastır'a kadar olan havâlide Türkleri iskân eden Manastır'dan çizilen bir hatt-ı müstakîm Pirlepe ve Köprülü ve Palanka Köprülü, Kumanova'ya kadar geçer ki burada aşağı Selânik'e ve İstanbul'a kadar kalan yerlerin ahali-i kâmilin Türk'tür.

Benim bu Türklük için, yüce ırkım için isteklerim var ... Rumeli'de varlığı idâme ve i'lâya çalışmak bize farzdır.... Umum Türklere şimdi düşen vazife Rumeli'de Türk Milletini yaşatmak, sevgili Türk lisanını öldürtmemek, onu lâyemut eylemektir..... Rumeli'nin aynılığı muvakkattır. Cihan kânidir ki milleti yaşatmak için en birinci müessir maarif ve maarif-i ibtidaiyyedir...

Rumelili olup İstanbul'da tahsil eden gençler ikmâl-i tahsili müteakıb Rumeli'ye avdet edip vazife-i talimi deruhte etmelidir. Darümuallimin'de okusun, Darülfünun'da okusun, hukuk, mülkiyede okusun her genç için vatanperverlik bugün Rumeli'de köy ve kasaba muallimliğidir." (Yeni Fikir, Nr. 10, 1 Nisan 1329/1913, s. 315-318.)

Yazarın Balkanlardan ayrı kalışımızın geçici olduğuna vurgu yapması ve Türkçenin yaşatılmasının önemini belirtmesi dikkat çekicidir. Bu topraklarda Türkçe eğitim öğretim problemi hâlen çözülememiş olup Türkiye'ye okumak için gelenlerin önemli bir kısmının geri dönmeyişi de güncelliğini

3 Yeni Fikir hakkında yapılan adı geçen çalışmada "Belgrad'da" ifadesi "Bulgara'da" şeklinde okunmuştur. Ayrıca metinde Manastır'ın Sırp tarafından işgal edildiği de ifade edilmektedir.



Ethem Nejat

korumaktadır. Mehmet Zeki'nin, bu fikirleri yüz yılı aşkın bir zaman öncesi dile getirmesi ve hâlen güncelliğini koruması anlamlıdır.

Balkanlarda Türk varlığının korunması hakkında derginin kurucusu Ethem Nejat da dikkate değer yazılar yazmıştır. "Müdafaa-i Milliye ve Terbiye" üst başlığı altında "Çeteci" başlıklı seri yazılarında Türk çocuklarının erken yaşlarda birer "çeteci" olarak yetiştirilmesi gerektiğini dile getirirken Bulgar çetecilerini öven şiirler yazan Hristo Botef'in "Altın Arslan" başlıklı şiirinden alıntı yapmaktadır. Öncesinde "Bulgarların ihtilalci şairi Hristo Botef'in şiirleri çetecileri takdis eder. Bu şiiri Hamid Muhlis tercüme etti. Defâatle okuyunuz" uyarısının ardından yayımlanan şiir şu mısralarla son buluyor:

*"Bir Türk'ü bulup da dörde bölmek
Top... süngü... kılınc... ateşle ölmek
Artık bize bir vazife olsun
Dağlar başı kan... kemikle dolsun."*

Bulgar çetecilerin marş şeklinde söyledikleri bu mısraları alıntılamanın sebebi, Türk şair, yazar ve müzisyenleri bu minvalde çalışmalar yapmaya sevk etmek içindir. Ethem Nejat Bulgar çetecilerini tahrik eden Hristo Botef'in şiirine yer verdikten sonra sözlerine şöyle devam ediyor:

"İpekli kumaşlardan, mavi hüyalardan, turuncu buselerden, zıfâf hatıralarından bahseden şairlerimiz bu nazmı okuduktan sonra kalemlerini kalpleriyle beraber kırsın ve yok olsunlar!.. Bir arkadaşım ile memleketimiz şairlerine dair görüşüyorduk; dedi ki: - Bu harpten sonra, bizde ne şair ve ne de ressam mevcut olmadığına kani oldum.

Ne doğru, ne acı!.. Biz bu müthiş günlerde hissetmedik; şairlerimiz uyumaya başladılar; sesleri yok oldu, kahroldu; ressamlarımızın da elleri kırılmış, hisleri yanmış, musikişinaslarımızın sesleri kısılmış, hepsi mahvolmuşlar...

Eğer bunlar hep mahvolacaksa, hiç millet için, vatan için, intikam için ağız açmayacaklar ise Rumeli'de Türk kalmayacaktır ...

Ey Türk genci, sen unutma ki her zaman çetecisin, ihtilalcisin... Çocuğum, şimdiden yürümelisin; dağlar, bayırlar, tepeler, yamaçlar dolaşmalısın; tahta üzerinde, taş üzerinde, açıkta, karda, kışta, çamurda yatmaya alışmalısın; sonra Balkanlarda nasıl dolaşacaksın? Rumeli'nde bırakılan milyonlarca Türkü, İslâmı nasıl kurtaracaksın?" (Yeni Fikir, Nr. 11, 1 Mayıs 1329/1913)

Ethem Nejat bu görüşleri doğrultusunda bazı çalışmaların başladığını, "Türk Gücü" adlı bir derneğin teşekkül ettiğini memnuniyetle ifade ettikten sonra şu teklifte bulunuyor:

"Askerî teşkilatımız kadar 'millî çeteciler' teşkilatına ihtiyacımız vardır. Müdafaa-i milliye programımızın en ehem kısmını çetecilik işgal eder. Yine tekrar ediyorum, çeteciler çalışmazsa Rumeli'nde Türkleri Hristiyan yapacaklar, Anadolu'da burnumuzun dibinde eşkıyalık yapacaklar."

Böylesine "uç fikirleri" olan Ethem Nejat'ın daha sonra sosyalizmden etkilenmesi ve Türkiye Komünist Partisi kurucuları arasında bulunarak Mustafa Suphi'yle birlikte aynı akıbete maruz kalması ise hayli düşündürücüdür.

Yeni Fikir Mecmuasında, Rumeli'nin kaybından sonra hamasi yönü ön planda olan bazı manzumeler de yer almaktadır. Sabri Cemil'in yazdığı ve farklı sayılarda neşredilen manzumelerde gençlerin Balkan topraklarını unutmamaları ve birtakım çalışmalar yapmaları doğrultusunda onları motive etmeye çalıştığı görülmektedir. "Rumeliyi Unutma" başlıklı manzumenin ilk ve son dördüklükleri şöyledir:

"Ah! Ey Rumeli! Kanlar içinde seni bıraktık
Bilmem kaldı mı ya bizlere artık.
Ecdadımızın türbeleri düşman elinde
Camilerimiz işte boyun eğdi salibe.

.....

Nazlı Rumeli gitti... Fakat bil: O senindir!
Al hakkını sen düşman elinden vatana ver
Ümidini hiç kesme sakın kin ile azmin
Elbet yaratır böyle sana sevgili bir gün."
(Yeni Fikir, Nr. 14, Ağustos 1329/ 1913)

Sabri Cemil'in "Türk Çocuğunun Dileği" başlıklı manzumesinde Bulgarların Edirne'yi işgali sırasında yaptıkları zulümler ve köylerde katliamdan kurtulmuş yalınayak, sarışın, kimsesiz bir çocuğun tasviri yapılıyor. Çocuğun çiçek, oyuncağı, yiyecek vesaire istemediği, tüfek ve fişek istediği anlatılıyor. (Yeni Fikir, Nr. 16, Teşrinievvel 1329/1913, s. 483,484)

Sabri Cemil'in "Hıfzı'nın Vasiyeti" başlıklı manzumesinde Dedeoğlu'nu işgal eden Bulgarların yaptığı zulümler; yaşlı, çocuk, kadın demeden Hıfzı adlı gencin ve ailesinin katledilmesi ve Hıfzı'nın kardeşine intikamlarını vasiyet edışı anlatılıyor. (Yeni Fikir, Nr. 17, Teşrinisani 1329/ 1913, s. 500, 501)

Aynı şairin "Mektep şiir ve şarkıları" üst başlığı altında yer alan "Ümidi Kesmeyelim" manzumesi de marş olarak bestelenmeye uygun tarzda yazılmıştır. Manzumede Türk tarihinin şanlı, şerefle dolu olduğu vurgulandıktan sonra içinde bulunan şartların tarihin akışına aykırı olduğu; yeniden zafer dolu günlerin geleceği ve güzel günlere kavuşulacağı ifade edilerek gençlerin morali yükseltilmeye çalışılmıştır:

Tarihimiz şanlı, anlı dururken,
Tarihimiz hep ileri yürürken,
Toprağımız, yatağımız olurken,
Bugün kanlı yaş akıyor gözlerden ...

Anne gibi sevdiğimiz vatani,
Kahrolası pis ayaklar çiğnedi,
Yaşamakçün hazırlanan Rumeli,
İslamlara firar oldu, ah şimdi!

Fakat bizim bu kederli acılar
Şu yaralı kalbimizde hep yaşar
Öksüz vatan, dul kadınlar, çocuklar
Bağırıyor: İntikam, ey oğullar!

İntikamı almak için düşmandan,
Biz küçükler çalışacak her zaman,
Kalmadı mı düşman elinde vatan?
Kalmayacak... Razi değil bir vicdan...

Tarihimiz yine şanlı olacak,
Bayrağımız yine zafer bulacak.
Milletimiz yine şöhret alacak,
Çünkü artık niyettir yaşamak.

(Yeni Fikir, Nr. 18, Kanunuevvel 1329, s. 562,563)

Behram Altay imzalı "Rumeli Türküsü" başlıklı şiir, aynı şahıs tarafından bestelenerek okullarda piyes şeklinde oynanmıştır. Dergide bestenin notaları da yer almaktadır. Manzumede Rumeli'nin kaybından duyulan derin üzüntü dile getiriliyor

ve tekrar kurtarılacağına olan inanç vurgulanıyor. Başlığın altında "Bedbaht Rumeli / Türk ağlıyor" ibaresi yer almaktadır:

Rumeli'nin dağları var;
Çağlayanlar bile susmuş;
Ne güzeldi şimdi ağlar
Hüzünle inler bin âh var!...
Ağlama sen garip vatan
Sen ölmedin evladın var;
Biz geliriz yine inan
Yetişiyor sana kurban!

Hani senin evlatların
İnan bize kanımız var
Kesilir mi hiç kolların
Kurtarmağa ahdımız var.

.....
(Rumeli'den bir ses) (Kız söyleyecektir)
Evlatlarım siz varsınız!
Ümitlerim sizlersiniz!
İşte sinem kan içinde
Çabucacık yetişiniz!..

Ağlama sen garip vatan,
Biz geliriz yine inan!..
Biz geliriz çabucak heman!..
(Yeni Fikir, Nr. 22, Mayıs 1330/ 1914)

SONUÇ

Manastır, İstanbul ve Bursa'da yayımlanan Yeni Fikir dergisi Balkan Harbinden hemen önce yayımlanmaya başlamış ve Balkan coğrafyasının kaybından sonra Manastır'da yayınını sürdürmemiştir. Dergi Manastır'da çıktığı süre içinde büyük ölçüde eğitim ve ziraatle ilgili konulara yer vermiş, bu çerçevede bazı Balkan şehirleri, kasabaları ve köyleri hakkında bilgi verilmiştir. Ethem Nejat'ın Bursa Muallim Mektebi müdürü olmasıyla dergi milliyetçi bakışın ön plana çıktığı bir yayın organı hâline gelmiştir. Bu dönemde yazılan yazı ve şiirlerde Balkanların kaybından duyulan üzüntü geniş yer almıştır. Bu yayınlarda ümitsiz olunmadığı ve Balkan topraklarının tekrar güzel günlere kavuşacağı düşüncesi sıkça vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Yeni Fikir Mecmuası erişim adresi: <http://www.tufts.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list2.html#y>
- ERKEK, Mehmet Salih, "Osmanlı Devletinde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir", *History Studies- International Journal Of History*, Volume 4/1 2012, ss.197-213.
- ERKEK, Mehmet Salih, *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat (1887- 1921)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

MAKEDONYA'DA OSMANLI DÖNEMİ SAAT KULELERİ

Ersin Diko*



İnsanoğlu zamanı ölçmek amacıyla eski çağlardan itibaren güneş saati, kum saati gibi araçları geliştirerek kullanmıştır. Eski çağlarda insanlar zamanı anlamak için çubukla basit bir düzenek oluşturup, gözlemsel bir yöntemle vakti güneşe göre belirlemişlerdir. Böylece güneşin konumuna göre, vaktin belirlenmesine yardımcı ilk basit ölçme tekniğini geliştirmişlerdir. Güneşe bağlı zaman ölçme tekniğini daha sonraları Babilliler, Yunanlılar ve Romalılar da geliştirerek kullandılar. İslamiyet ile birlikte oruç ve namaz ibadetlerinin vakitle sıkı sıkıya bağlı olması, İslam coğrafyasında güneş saatlerinin önemini artırmaktadır. İslam tarihinde ise bilinen en eski güneş saati 10. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Osmanlı coğrafyasında güneş saatlerinin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Kaynaklarda bugüne ulaşabilen ve Osmanlı toprakları içinde yer alan en eski güneş saatinin 1409 tarihli Konya Hacı Hasan Mescidi'nin kible duvarında bulunduğu belirtilmektedir.

Balkanların merkezî bölgesinde yer alan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde, Türk kültürünün 500 yıllık hakimiyetinin önemli değerlerini görebilmek mümkündür. Makedonya'da varlığını günümüze kadar sürdürmüş olan bu mirasın en önemli yansımaları arasında

bugün hâlâ görebildiğimiz camiler, hanlar, hamamlar, türbeler, tekkeler ve saat kulelerinden bahsedebiliriz.

Saat, her ne kadar doğulu kavimlerce icat edilmişse de saat kuleleri Batılılar tarafından meydana getirilmiştir. Şehirleri süsleyen birer sembol olan saat kuleleri Avrupa devletlerinde 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. Bu yüzyıldan itibaren birçok saray ve kilisede saat kuleleri kendini göstermiştir. Osmanlı devletinde saat kulelerinin görülmesi ise 16. yüzyılda

Balkan topraklarında olmuştur. Makedonya (Üsküp) Saat Kulesi, Bosna Hersek (Banja Luka) Saat Kulesi ve Sırbistan (Jagodina) Saat Kulesi bu yüzyıla aittir. Saat kadrânları olmayan, yalnız sesiyle (çan) saatin kaç olduğunu duyuran kuleler çoğunlukla Balkanlarda karşımıza çıkmaktadır. Saat kulelerindeki çanlar her saat başı tek vuruş veya saat kaç ise o kadar sayıda vuruş yapılacak şekilde tasarlanmışlardır. Osmanlı'nın son dönemlerinde ise kulelerde saat mekanizmaları kullanılmıştır. Bu saatlerin çoğu alaturka saat sistemine göre ayarlanmaktaydı. Saatler her gün gün batımından ayarlanarak ertesi gün, gün batımına kadar on iki saatlik iki daireden oluşmaktadır. 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı topraklarında yaygın olan ala-



* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat
Bu yazı www.timebalkan.com sitesinde yayımlanmıştır.



Koçana Saat Kulesi

Gostivar Saat Kulesi

Kratovo Saat Kulesi

Manastır Saat Kulesi

Pirlepe Saat Kulesi

Ohri Saat Kulesi

turka (ezanî) saat sistemi, özellikle Avrupalılar ile kurulan yakın ilişkiler neticesinde, alafranga (batı) olarak da isimlendirilen zaman sistemiyle birlikte kullanılmıştır.

Bu saat kuleleri, bölgede tarihî alanların önemli tepe noktalarında konumlanmış olup, dönemlerine göre çeşitli mimarî değişiklikler geçirerek günümüze ulaşmıştır. Makedonya'da bulunan saat kuleleri, bu coğrafya için Osmanlı mimarisine ışık tutan en önemli yapılarıdır. Bu saat kulelerinin korunması ve beraberinde sıhhileştirilmesi gerekmektedir.

Osmanlı'da 16. yüzyılın sonlarında gündelik hayata giren saat kulelerinin sayısı 18. ve 19. yüzyıllarda kent ve kasabalarda giderek artmıştır. Kule tipi yapılar tarih boyunca gücün ve otoritenin simgesi olmuştur. Osmanlı devleti de Batıdan gördüğü bu yeni yapı tarzını uygulayacak ve yaptığı saat kuleleri ile hem halka hizmet etmiş hem de devletin otoritesini, gücünü göstermiş olacaktır.

Makedonya topraklarında Osmanlı döneminde yapıldığı tespit edilen saat kulelerinin sayısı 20 olarak saptanmış, yapılan araştırmalarda ise bu saat kulelerinin 12 tanesinin ayakta olup, 8 tanesinin ise günümüze gelemediği tespit edilmiştir. Saat kulelerinin ülke genelindeki dağılımına bakılacak olursa, inşa edilmiş 20 adet saat kulesinden 10 tanesi Batı, 10 tanesi Doğu Makedonya bölgesinde bulunmaktaydı.

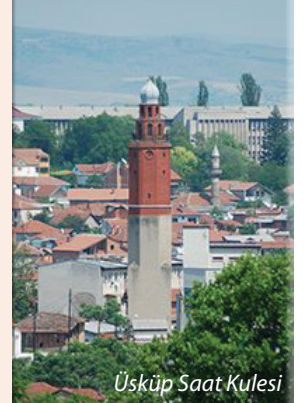
Yapıların plan şemalarına bakıldığında ise kare planlı, çokgen planlı ve karma şeklinde olduklarını görmekteyiz. Kare planlı ve gövdeli olan saat kuleleri Manastır, Ohri, Köprülü (Veles), Kratova, Kumanova, Kırçova, Koçana, Kriva Palanka, Struga, Resne, Kiliseli (Sveti Nikole), Debre ve eski Doyran saat kuleleridir. Çokgen gövdeli saat kuleleri arasında Pirlepe ve Negotin saat kuleleri söylenebilir. Kaide kısmı kare, gövde kısmı ise çokgen olan saat kuleleri arasında Üsküp, Gostivar ve Kal-

kandelen (Tetovo) saat kulelerinden bahsedilebilir.

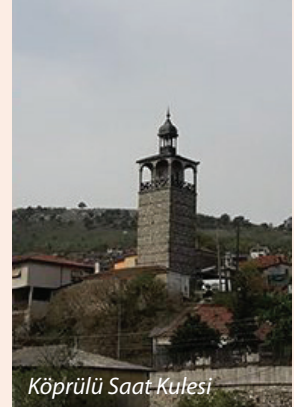
Genel olarak saat kulelerinde karşılaşılan sorunlar, insanların neden olduğu hasarlardır. Pirlepe ve Manastır saat kulelerine takılan haçlar, bölge yetkililerin dinî görüşünün bir simgesidir. Bakımsızlık, kötü kullanım, eklemeler ve yıkımlar sonucunda plan ve cephe düzeninde değişiklikler ortaya çıkmış ve yapılan kötü onarımlarla bozulmalar gerçekleşmiştir. Tüm bu etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan bozulmalar da kulelerin her birini farklı düzeyde etkilemiş ve orijinallüğünün bozulmasına yol açmıştır. Bölge Koruma Kurulları tarafından yapılacak yeni restorasyonlarda bu duruma biraz daha dikkat edilmesi gerekmektedir. Ulusal yasalar ve ilke kararları ile uluslararası yasa, tüzük ve bildirgelerde yer alan bu duruma dikkat edilerek, yapılara “minimum müdahale” prensibiyle yaklaşılması, özgünlüğü ve otantikliğinin korunması açısından önem taşımaktadır. Bu hususta TİKA'nın Kuzey Makedonya'da yaptığı çalışmalar önem arz etmektedir. TİKA'nın gerçekleştirdiği restorasyon çalışmalarına daha fazla saat kulesi eklenilmesi gerekmektedir.



Iştip Saat Kulesi



Üsküp Saat Kulesi



Köprülü Saat Kulesi

“Bizans Kapadokyası”nda Yerli Çalışmaların Rolü Üzerine Bir Deneme

Metin KAYA*



Kapadokya bölgesinde Bizans dönemi anıtları üzerine yerli ve yabancı sanat tarihçileri tarafından bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. İlk olarak 20. yüzyıl başında Fransız Cizvit bilim insanı Guillaume Jerphanion ile başlayan araştırmalar (1925-1942); yine Fransız araştırmacılar Michel ve Nicole Thierry'nin Hasan Dağı ve çevresinde yaptıkları araştırmalarını 1963 yılında *Nouvelles églises rupestres de Cappadoce Région du Hasan Dağı* adlı kitaplaştırmaları ve Alman sanat tarihçisi M. Restle'nin 1950'li yıllarda almış olduğu burs ve finansman programlarının desteği ile Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretlerin neticesinde 1967 yılında *Küçük Asya'da Bizans Duvar Resimleri (Byzantinische Wandmalerei in Kleinasien)* adlı toplam üç ciltten oluşan külliyyatı yayımlaması ile büyüyerek devam etmiştir. Ülkemizde ilk olarak 1947 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Sanat Tarihi kürsüsünün kurulması ve ardından, sırasıyla 1951'de Güzel Sanatlar Akademisi (Sanayi-i Nefise, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), 1954 yılında Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ve 1965 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde sanat tarihi eğitimlerinin verilmeye başlanması ile birlikte yurt içinde ve yurt dışında birçok Türk sanat tarihçisi yetiştirilmeye başlanmış ve sanat tarihine olan ilgi de giderek büyümeye başlamıştır. Nitekim, İstanbul Üniversitesi'nde Sanat Tarihi Bölümü'nün kurulduğu ilk yıllarda görev yapan Mazhar Şevket İpşiroğlu ile Sabahattin Eyüboğlu ve Paul Moraux'un 1958 yılında birlikte kaleme adlıkları *Saklı Kilise: Kapadokya'da Yeni Bulunmuş Bir Kilise*¹ adlı kitap bu anlamda bölgede yerli araştırmacıların yaptığı ilk akademik çalışmalarından biri olmuştur.

1980'li yılların başı itibarı ile Prof. Dr. Yıldız Ötügen ile Bizans Kapadokyası'nda yerli sanat tarihi çalışmalarının sayısı da çoğalmıştır. Nitekim Prof. Y. Ötügen, 1980 yılında Doç. Dr. B. Cömert'e Armağan Kitabı'nda “*Akhisar Canlı Kilise Freskoları*” başlıklı yazısını yayımlayarak bir anlamda 1990'lı yılların ortalarına kadar sürecek olan Kapadokya bölgesindeki akademik çalışmalarını² da başlatmıştır. Kendisinden önce yapılan yabancı araştırmalara ek olarak Prof. Dr. Ötügen Kapadokya'nın farklı yerleşimlerinde mimarî ve ikonografi anlamında yeni tespitler elde ederek bunları belgelemiştir. 1990'lı yıllar itibarı ile Prof. Dr. Sacit Pekak ile bu çalışmalar devam etmiş, ayrıca Pekak 1996 yılında Niğde'nin 8 km. kuzeydoğusunda bulunan Konstantin Bazilikası olarak da geçen Konstantin ve Helena Kilisesi kurtarma/koruma ve kazı çalışmalarını başlatmış ve zaman içerisinde yapının belgeleme, koruma ve duvar resimleri konservasyonu/restorasyonuna yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Yapılan bu çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından araştırma sonuçları toplantılarında yayımlanmıştır.³ Yine aynı yıllarda araştırmacılarından Neslihan Asutay, Kapadokya kaya kiliselerinde bulunan templonlar⁴ üzerine incelemelerde bulunmuştur.

2 Prof. Dr. Yıldız Ötügen'in Kapadokya çalışmaları üzerine bibliyografya için bkz. Zeynep Mercangöz, “Türkiye'deki Bizans Sanatı Tarihinin Bir Çınarı: Hocam Prof. Dr. Yıldız Ötügen,” Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı, Ed. Fatih Çınar, Fatih Müderrisoğlu, Ankara 2019, s.315-316.

3 Konu hakkında bkz. Sacit Pekak, “Niğde-Andaval (Aktaş)'daki Konstantin-Helena Kilisesi,” XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.567-592.

4 Templon; Erken Hristiyanlık döneminde kiliselerde kutsal mekân olan “bema” ile halka açık ibadet mekânı olan “naos”u ayıran bölüme denir. Bu konu hakkında bkz. Neslihan Asutay, *Templonanlagen in den Höhlenkirchen Kappadokiens*, Peter Lang GmbH, Frankfurt 1996.

1 Bkz. Şevket İpşiroğlu vd., *Saklı Kilise: Kapadokya'da Yeni Bulunmuş Bir Kilise*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958.



2002 yılında Kültür Bakanlığı tarafından verilen izinle Erciyes Üniversitesi adına Prof. Dr. Nilay Çorağan tarafından başlatılan “Kayseri Yeşilhisar İlçesi Erdemli Köyü Kaya Kiliseleri Duvar Resimleri” konulu yüzey araştırması, 2009 yılına kadar devam etmiş ve elde edilen bulgular T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan 21., 22., 23., 24. ve 28. Araştırma Sonuçları Toplantıları’nda yayımlanmıştır. Kayseri’nin Yeşilhisar İlçesi’ne 4 km. uzaklıkta bulunan Erdemli Vadisi’ndeki Bizans kaya yerleşimleri üzerine, bu yayımlardan önce tek monografik çalışma 1989 yılında N. Thierry tarafından yapılmış olsa da bu araştırma çok sınırlı kalmıştır. Prof. Çorağan, Erdemli bölgesindeki Bizans kaya yerleşimlerini detaylı ve bütünsel yaklaşımla incelemiştir. Bu yerleşimlerde yeni tespit edilen yapılar ile kiliselerdeki ikonografik sahnelerin haricinde mezarlar, çiftçi meskenleri, şarap işlikleri, fırınlar, değirmenler, ahırlar, güvercinlikler gibi sivil yapılar da detaylı olarak araştırılmış, belgelenmiş ve bilim dünyasına kazandırılmıştır. Kapadokya’nın pek de bilinmeyen bu bölgesindeki Bizans yerleşimlerini detaylı bir çalışma ile değerlendirmeye alan araştırmacı, benzer çalışmaları Soğanlı Vadisi, Gesi/Ağırnas Vadisi’nde ve Tatlarin’de de sürdürmüştür ve bu yöndeki çalışmalarını günümüzde de devam ettirmektedir.

Araştırmacılarından Doç. Dr. Nilüfer Peker ve Doç. Dr. B. Tolga Uyar ise, Kayseri ilinin Yeşilhisar ilçesine bağlı Güzelöz-Başköy ve çevresi Bizans dönemi yerleşimleri üzerine 2009 yılında yüzey araştırması başlatmıştır. Her ne kadar Güzelöz-Başköy ve çevresinde daha önce H. Rott, H. Gregorie, G. Jerphanion, L. Dosogne, N. Thierry, Hilde ve Restle, J. Levy, L. Demesnil gibi bazı yabancı araştırmacılar çalışma yapmış olsalar da yapılan değerlendirmelerde bunların sınırlı kaldığı vurgulanmıştır. Nitekim, yukarıda ismi geçen araştırmacıların yayınlarındaki odak noktasını, büyük oranda kiliseler ve kiliselerin mimarî-resim programı özellikleri oluşturmuştur. N. Peker ve T. Uyar, Güzelöz-Başköy ve çevresinde 2009 ve 2013 yılları arasında yaptıkları yüzey araştırmalarında dinî yapıların yanı sıra yer altı şehirleri, ziraî işlevli mekânlar, yemekhane, su yolları gibi diğer yapıları da inceleyerek Başköy ve çevresindeki sosyo-ekonomik ve tarihsel sürecin gün yüzüne çıkarılabilmesi adına önemli veriler elde etmişlerdir. Ayrıca, yeni bulunan kiliselerin belgelenmesi ve duvar resimlerinde yer alan yazıtların okunması da bu çalışmalarda önemli bir yer tutmuştur. Hatta, yeni bulunan kiliseler ile birlikte sistematik çalışmayı kolaylaştırmak ve bir karışıklık oluşmasını engellemek adına vadinin doğusundan batısına doğru topografik yapıya göre kiliseler için yeni bir numara-



*Fotoğraf: Güzelöz – Başköy Bizans kaya yerleşimleri
(M. Kaya Arşivi, 2017)*

ralandırma sistemi de belirlenmiştir. Bu anlamda, araştırmacılar N. Peker ve T. Uyar, Güzelöz-Başköy ve çevresinde bulunan Bizans dönemi yerleşimleri ile ilgili araştırma tespit ve belgelerini T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce düzenlenen 28., 29., 30. ve 31. Araştırma Sonuçları Toplantıları'nda yayımlamışlardır. Ek olarak Doç. Dr. Tolga Uyar, 2021 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde Aksaray İl Merkezine yaklaşık 27 km. güneyinde bulunan ve 6-7. yy. yerleşimi olduğu tespit edilen Viranşehir (Mokisos)'de arkeolojik kazı çalışması başlatmıştır. Bu kazı çalışması çerçevesinde yürütülen araştırmalarda şimdiden önemli ve yeni sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır. Nitekim, kısmen korunmuş 1000'den fazla konut, ilk yapım evreleri 6. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başına tarihlenen iki örme kilise ve elde edilen daha birçok veri, Geç Antik ve Erken Orta Çağ dönemlerinde (4-7. yüzyıllarda) Mokisos ve daha geniş anlamda Kapadokya'daki sosyal ve ekonomik hayattaki canlılığın belirlenmesine de yardımcı olmaktadır.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz bu önemli yerli çalışmalara ek olarak; araştırmacılar Fatma Gül Öztürk'ün Açık Saray ve Çevresinde Bizans dönemi yerleşimleri üzerine gerçekleştirdiği yüzey araştırması ve konu üzerine yayımlarını⁵ göstermek mümkündür. Ayrıca, bu yazımızda değinemediğimiz daha birçok yerli araştırmacı ve onlara ait birçok kapsamlı-önemli çalışmanın varlığını da unutmamak gerekmektedir. Ülkemizde üniversitelerce yürütülen lisansüstü tezler de Kapadokya çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır.

Sonuç olarak, 20. yüzyıl başında yabancı araştırmacılarla başlayan Bizans Kapadokyası üzerine



*Fotoğraf: Erdemli Saray Manastırı genel görünüm
(M. Kaya Arşivi, 2017)*

sanat tarihi ile ilgili çalışmalar; Türkiye'de, 20. yüzyılın ortalarında başlayan sanat tarihi eğitiminin giderek yaygınlaşması ve Türk sanat tarihçilerinin yetiştirilmeye başlanması ile ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru mümkün olmuştur. Bizans kaya yerleşimleri ve duvar resimleri üzerine bir depo konumunda bulunan Kapadokya'ya günümüzde de yerli sanat tarihçilerin ilgisi katlanarak artmaktadır. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz birçok çalışmaya üniversiteler ve Kültür Bakanlığımız önemli katkılar sağlamıştır. Bu anlamda yerli araştırmacıların daha fazla desteklenmeleri kültür-sanat tarihimize daha fazla katkı sağlanmasına imkân verecektir.

KAYNAKÇA

- ALTUNER, Huriye; "Türkiye'de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet'ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi," Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S: 6.2, 2007, s.156-167.
- ASUTAY, Neslihan; Templonlagen in den Höhlenkirchen Kappadokiens, Peter Lang GmbH, Frankfurt 1996.
- İPŞİROĞLU, Şevket – vd.; Saklı Kilise: Kapadokya'da Yeni Bulunmuş Bir Kilise, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1958.
- KARAKAYA, Nilay; "2002 Yılı Kayseri Yeşilhisar İlçesi Erdemli Köyü'ndeki Kaya Kiliseleri Duvar Resimleri," 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 2, Ankara 2003, s.17-28.
- ÖZTÜRK, Fatma Gül; "Açıksaray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri Yüzey Araştırması-2013," 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, ed. Y. Koşar, Ankara 2015, s.535-552.
- PEKAK, Sacit; "Niğde-Andaval (Aktaş)'daki Konstantin-Helela Kilisesi," XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.567-592.
- UYAR, B. Tolga – PEKER, Nilüfer; "Güzelöz – Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2009," 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 1, Ankara 2011, s.283-302.
- UYAR, B. Tolga; "Kapadokya ve Marcell Restle'nin Küçük Asya'daki Bizans Duvar Resimleri," Arşivin Belleği Marcell Restle'nin Anadolu Araştırmaları, Ed. Caroline Mang vd., ANAMED, İstanbul 2019, s.77-90.
- UYAR, B. Tolga; "Bizans Kapadokyasında Gizli Bir Kent: Mokisos (6.yüzyıl)," Toplumsal Tarih, S.334, Ed. Tolga Uyar, s.32-38.

5 Bu konu hakkında bir yayım için bkz. Fatma Gül Öztürk, "Açıksaray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri Yüzey Araştırması-2013," 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, ed. Y. Koşar, Ankara 2015, s. 535-552.

KÂZIM KARABEKİR PAŞA ve KÖŞKÜ (MÜZE EVİ)

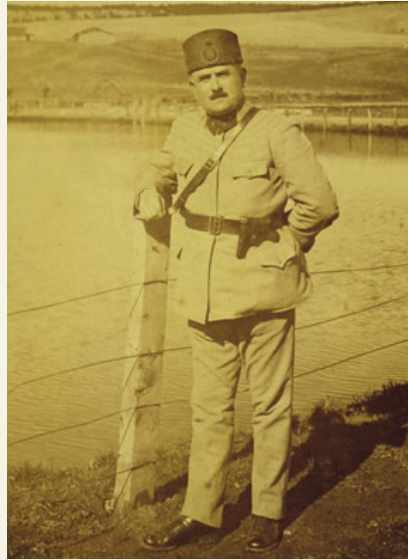
Fatih Sarımeşe*



İstanbul'da müze olarak inşa edilen ilk yapı Sultan II. Abdülhamid döneminde Osman Hamdi Bey'in girişimleriyle 1891 senesinde Mimar Vallauri'ye yaptırılan Müze-i Hümayun'dur. Günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzeleri olarak bilinen müzenin inşasından sonra çok uzun zaman müstakil müze binası inşa edilmemiştir. 2010 yılında tamamlanan ve 2013 yılında hizmete açılan İstanbul Deniz Müzesi binası "müze" işlevi için inşa edilen ikinci bina olarak bilinmektedir. Söz konusu tarihler arasında açılan müzeler, inşa edilme amacı müze olmayan yapıların müzeye dönüştürülmesiyle kurulmuştur.

Bu yapılar arasında "müze evler" önemli bir yere sahiptir. Toplumda yer edinmiş kişilerin hayattayken yaşadıkları yapılar, vefatları sonucu geriye kalan aile bireyleri tarafından hatıralarının yaşatılması amacıyla müzeye çevrilmiştir. Bu yapılardan biri de Kadıköy ilçesinin Erenköy Mahallesi'nde bulunan Kâzım Karabekir Paşa Müzesi'dir. Kâzım Karabekir Paşa'nın hayatının bir bölümünü geçirdiği bu köşk 2005 yılında aile bireyleri tarafından Kâzım Karabekir Paşa'nın anısını ve hatıralarını yaşatmak amacıyla müzeye çevrilmiştir.

Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin kurulmasında önemli bir role sahip olan Kâzım Karabekir Paşa'nın ülkemiz için ortaya koyduğu mücadele mühimdir. Kâzım Karabekir Paşa Köş-



Kâzım Karabekir Paşa Sarıkamış Bebek Gölü Kıyısında (kazimkarabekirvakfi.org.tr)

kü'nden bahsetmeden önce paşanın hayatı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Mehmed Emin Paşa ve Havva Hanım'ın çocuğu olarak İstanbul'da 1882 senesinde dünyaya gelen Kâzım Karabekir'in asıl adı Musa Kâzım'dır. 1902 senesinde Harp Okulu'ndan, 1905 yılında ise Harp Akademisi'nden mezun olmuştur. Kurmay Yüzbaşı olarak görev aldığı Manastır'da Rum ve Bulgar çetelerine karşı başarılı operasyonlarından dolayı kolağası görevine getirilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır ve İstanbul şubeleri-

nin açılışında Enver Paşa ile birlikte görev almıştır. 31 Mart Vakası sırasında ve sonrasında önemli görevler üstlenmiştir. 1912 yılında Binbaşı olmuş ve Balkan Savaşı'na katılmıştır. Edirne'nin müdafaası sırasında Bulgar askerlerine esir düşmüştür. Yapılan antlaşma sonrası serbest bırakılmıştır. Dünya Savaşı sırasında yarbaylık makamına yükselmiştir. 14. Tümen ile Çanakkale savaşına katılmıştır. Çanakkale'de sergilediği başarılarından dolayı albaylığa terfi etmiştir. Anadolu'nun doğusunda Ruslara ve Ermenilere karşı verilen mücadelelerde kilit rol oynamıştır. Rusların ihtilal sonucu savaştan çekilmesi üzerine Doğu Anadolu bölgesinde kontrolü ele geçiren Ermenilerle mücadele etmek için 1. Kafkas Kolordusu Kumandanlığı'na tayin edilmiştir. Bir yandan ağır kış şartlarıyla mücadele etmiş diğer yandan Erzincan, Erzurum ve Hasankale'yi



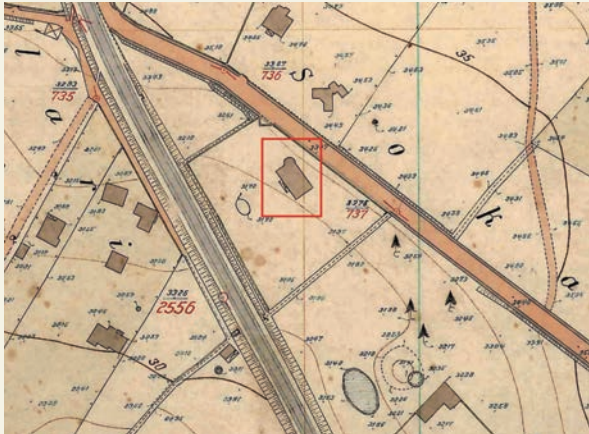
Meclis Başkanı Kâzım Karabekir (kazimkarabekirvakfi.org.tr)



Kâzım Karabekir Paşa ve Ailesi (kazimkarabekirvakfi.org.tr)

Ermenilerden kurtarmıştır. Brest-Litovsk Antlaşması sonrası Ruslar bölgeden çekilince Kars, Ardahan ve Batum Gürcüler ve Ermeniler tarafından kontrol edilmiştir. Kâzım Karabekir Paşa'nın mücadeleleri sonrası söz konusu bölgeler tekrardan ele geçirilmiştir. Bu sırada mirliva (tuğgeneral) rütbesine yükselmiştir. Bakü'yü ele geçirmek isteyen İngilizleri bölgeden püskürten Kâzım Karabekir Paşa, İran'ın bir bölümüne hâkim olmuştur. Mondros Mütarekesi sonrası İstanbul'a dönmüş ve kendisine teklif edilen görevleri reddederek kendi isteğiyle Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanlığı'na getirilmiştir.

Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa'ya yardım etmiş ve Erzurum Kongresi önce-



Eski Haritada Kâzım Karabekir Paşa Köşkü
(Koruma Kurulu Arşivi)

si muhalif olan kesimleri ikna etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ve Rauf Bey'in tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini isteyen Harbiye Nezareti'nin emrini yerine getirmemiştir. Millî Harekât Esas Planı'na göre Şark Cephesi kumandanlığına getirilmiştir. İstanbul'un işgal yıllarında bütün valiliklere İstanbul ile haberleşmeyi yasaklamıştır. Mondros Mütarekesi sonrası Doğu Anadolu Bölgesi'nde İngilizler tarafından Ermenilere verilen bölgelerde zulümler artmış ve bu duruma kayıtsız kalmayan Kâzım Karabekir Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden harekât izni istemiştir. Verilen izin sonrası harekâtın düzenlendiği bölgeler ikinci defa kurtarılmıştır. Kâzım Karabekir Paşa sayesinde Ermenilerle yapılan Gümrü Antlaşması ile Sevr Antlaşması'ndan kendilerine tanınan tüm haklardan vazgeçilmesi sağlanmıştır. Kâzım Karabekir'in bu başarıları onun **"Doğunun Fatih'i"** unvanını almasını sağlamıştır. Millî mücadeleye verilen önem arttığı gibi buradaki birlikler batı cephesine kaydırılmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan Ermeni mezalimi sırasında yetim ve öksüz kalan yüzlerce çocuğa sahip çıkan Kâzım Karabekir Paşa, onlar için eğitim kurumları açtırmıştır. Çocukların eğitimiyle yakından ilgilenmiş ve onların becerilerine göre eğitilmesi hususunda çaba sarf etmiştir.

Kâzım Karabekir Paşa, Millî Mücadelede döneminin önemli komutanlarından biri olmasının



*Köşke Bir Dönem Adını Veren Zürafa Heykeli
(Müzedede Teşhir Edilen Fotoğraflardan)*



Köşkün Eski Fotoğrafı (Müzedede Teşhir Edilen Fotoğraflardan)



Köşkün Ön Cephesi

yanı sıra Erken Cumhuriyet döneminin de önemli siyasetçilerinden biri olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ikinci dönem İstanbul milletvekili olarak görev yapmıştır. Bir süre sonra Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan ayrılmış ve otuzdan fazla milletvekilinin desteklediği Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na başkan olmuştur. Başkan olduğu parti Şeyh Said İsyanıyla irtibatlandırılıp kapatılmıştır. 1926 yılında Mustafa Kemal Paşa'ya karşı düzenlenen İzmir suikastından haberdar olup bu durumu bildirmediği iddiasıyla tutuklanmış ve İzmir İstiklal Mahkemesi'nde sorgulanmıştır. Kısa bir süre sonra beraat etmiş ve yakın zamanda feriklik (korgeneral) makamına yükseltilerek emekliye sevk edilmiştir. Konumuza dâhil olan Erenköy'deki evinde inzivaya çekilen Kâzım Karabekir Paşa burada sıkı gözetim altında tutulmuştur. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde tekrardan siyasete atılan ve bu dönemde milletvekili seçilen Kâzım Karabekir Paşa, 1946 yılında Meclis Başkanlığı koltuğuna oturmuştur.

Meclis Başkanlığı görevini yürütürken Ankara'da 1948 yılında vefat etmiş ve naaşı önce Hava Şehitleri Mezarlığı'na, 1988 senesinde de Atatürk Orman Çiftliği'nde hazırlanan Devlet Mezarlığı'na nakledilmiştir.

Erenköy'de bulunan ve 1983 senesinde tescillenen Kâzım Karabekir Paşa Köşkü, 2005 yılından itibaren "Kâzım Karabekir Paşa Müzesi" olarak

bilinmektedir. Bir dönem Zürafalı Köşk ve Perili Köşk olarak da adlandırılan köşk aslında Mehmed Tahir Münif Paşa tarafından İtalyan mimar ve heykeltıraş Rozette'ye yaptırılmıştır.

Rozette tarafından aslında İtalya'da yapılan ve daha sonra köşkün yanına getirilen zürafa heykelinden dolayı köşke halk arasında Zürafalı Köşk denilmiştir. Zürafa heykelinin boyu köşkün en üst katına ulaşacak kadar uzun yapılmıştır. Rüzgârlı havalarda zürafa heykelinden çıkan rahatsız edici uğultudan dolayı köşk bölge halkı tarafından Perili Köşk olarak da adlandırılmıştır. Bir dönem bakımsız kalan köşk bütün kaçakçıları tarafından mesken edinilmiştir. Gelen geçenlerin bazı eşyalarını, saatini, cüzdanını çalmışlardır. Eşyaların çalınmasından dolayı da buraya Perili Köşk denildiği id-



Köşkün Asıl Giriş Bölümü



Köşkün Köşesinde Yer Alan Çokgen Bölüm



Kâzım Karabekir Paşa'nın Çalışma Odası



Kâzım Karabekir Paşa'nın Çalışma Odasından Kütüphanesi

dia edilmektedir. Çıkan dedikodu sonucu köşkün perili olmasının sebebi olarak zürafa heykeli görülmüş ve heykel Kâzım Karabekir Paşa'nın isteği üzerine yok edilmiştir.

Dünya Savaşı sırasında hastane işlevinde kullanılan köşk 1930 yılında Millî Mücadele döneminin kahramanlarından Kâzım Karabekir Paşa tarafından satın alınmıştır. Kâzım Karabekir Paşa ve ailesi 1939 yılına kadar bu köşkte yaşamıştır.

Söz konusu tarihte tek-rar siyasete döndüğü için Ankara'ya gitmek durumunda kalmıştır. Köşkü satmayan Kâzım Karabekir Paşa yaz tatillerini bu köşkte geçirmiştir.

Kâzım Karabekir Paşa bazı kitaplarını bu köşkte kaleme almıştır. Kendisiyle yapılan röportajların bir kısmını yine bu köşkte gerçekleştirmiştir. 2005 senesinde köşkün bir bölümü, Kazım Karabekir Paşa'nın adını ve anısını hatırlatmak için 2002 senesinde kurulan vakıf tarafından Kâzım Karabekir Paşa adına Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde özel

müzeye çevrilmiştir. Açılan müzede Kâzım Karabekir Paşa ve ailesine ait hususî eşyaların yanı sıra çeşitli dokümanlar ve belge niteliği taşıyan bazı eşyalar teşhir edilmektedir.

Köşk, bahsettiğimiz gibi Sultan II. Abdülhamid dönemi Maarif Nâzırı Münif Tahir Paşa için inşa edilmiştir. Paşa, 1910 yılında, 82 yaşındayken bu köşkte vefat etmiştir. 1939 yılında köşkü Kâzım Karabekir Paşa satın almıştır.

Köşkün harem bölümü günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan selamlık bölümünde de ciddi değişimler yaşanmıştır.

Bodrum kat üzerinde yükselen selamlık bölümü toplam dört katlıdır. Bodrum ve zemin katların dış ve iç duvarları kâgır, birinci ve ikinci kat ise ahşap karkastır. Yapının orijinalinde bodrum ve zemin kattan oluşan kâgır bir bina iken sonradan birinci ve ikinci normal katların ahşap olarak ilave edildiği düşünülmektedir. Ahşap katların duvarları, ahşap karkas üzerine çıta kaplama yapılmıştır. Daha sonra bağdadi



Köşkün İçinden Üst Katlara Ulaşımı Sağlayan Merdivenler ve Zemin Döşemeleri



Günümüzde Köşkün Demir Kapı Kanatları



İclal Hanım'a Ait Bazı Elbiseler

tarzda sıva ile sıvanmıştır. Muhtemelen güvenlik gerekçesiyle dış duvarların sıvası ve sıva altı çıtaları kaldırılarak ahşap karkasların aralarına tuğla örülmüş ve çimento kireç harçlı sıva ile sıvanarak kapatılmıştır.

Yapının asıl giriş cephesi üçgen alınlıklı bir tasarıma sahip olup, dışa taşkın bir biçime sahiptir. Bu cephenin karşısına bina inşa edildiği için günümüzde buradaki giriş iptal edilmiş ve mutfak girişi için açılan kapı müzenin asıl giriş kapısı olmuştur.

Abidevi bir görünüme sahip olan ve üçgen alınlıklı tasarımıyla Avrupai tarzda Neo Klasik üslubu hatırlatan cephenin alt kat taşıyıcılarında kullanılan başlıklarda görülen volütler İyon tarzında yapılmış sütun başlıklarından esinlenilerek tasarlanmıştır. Taşıyıcıların gövdelerinde yüksek kabartma motifleri dikkat çekmektedir. Kapının önünde yer alan basamaklar yukarı çıktıkça daralmaktadır. Basamakları sınırlandıran korkuluklar geometrik motiflerle şekillenmiştir.

Köşkün zemin katında görülen kilit taşı dışa taşkın yuvarlak

kemerli pencereleri de Avrupai tarzda neoklasik üsluba uygun biçimi yansıtmaktadır. Bu pencerelerin orijinal köşkten kaldığı düşünülmektedir. Üst kat pencereleri ise sonraki onarımlarda değişmiştir.

Köşkün köşesinde yer alan dışa taşkın çokgen bölüm zeminden üst kata kadar yükselmektedir. Üstü müstakil bir kubbeye örtülü olan bu bölüm vakıf yöneticileri tarafından köşkün kalbi olarak yorumlanmaktadır. Zira bu bölüm Kâzım Karabekir Paşa'nın hususî çalışma odalarına ev sahipliği yapmıştır. Dışa taşkın çokgen biçimi ve üstünün kubbeye örtülü olması ulusal mimarlık üslubunu hatırlatmaktadır.

Günümüzde köşkün geometrik biçimlerden oluşan demir kapısı ile içerde yukarı kata çıkmayı sağlayan merdivenlerin biçimleri ve korkuluk tasarımları art deco üslubunun yansımaları olarak düşünülmektedir. Zemindeki karolarda baklava desenleri ve çok kollu yıldız motifleri görülmektedir. Bordürlerde ise birbirleriyle bağlantılı bitkisel motifler tercih edilmiştir.



Kâzım Karabekir Paşa ve Eşi İclal Hanım'ın Evlilik Merasimi (kazimkarabekirvakfi.org.tr)



Aile Bireylerine Ait Fotoğraflar



Kâzım Karabekir Paşa Köşkü'nün Dışında Yer Alan Çeşme

Köşkün müzeye çevrilme çalışmalarında zemin katında ailenin oturma odası ile Kâzım Karabekir Paşa'nın çalışma odası ve kabul salonu aslına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Teşhir edilen eserler arasında Kâzım Karabekir Paşa'nın katıldığı savaşırlardan birinde cephanelerin taşındığı sandık da vardır.

Üst katta yatak odası ve Kâzım Karabekir Paşa ve eşi İclal Hanım'a ait çeşitli kıyafetlerin teşhir edildiği bir bölüm ön plana çıkan yerlerdir.

Bu katın beden duvarlarında çerçeveli çeşitli yağlı boya resimlerin yanı sıra aile bireylerine ait fotoğraflar ve köşkün eski fotoğrafları yer almaktadır.

Köşkün dışında bir kuyu ve bir çeşme vardır. Çeşmenin ayna taşı dikdörtgen çerçeveli olup köşelerinde yarım kalmış yelpaze motifleri bulunmaktadır. Ayna taşının tepesinde palmet motifini hatırlatan bir sıra bitkisel motif dizisi yer almaktadır.

Milli Mücadele dönemi kahramanlarımızdan Kazım Karabekir Paşa ve ailesine ait olan köşk, işlevinin yanı sıra mimarî detaylarıyla da önemli bir yapı olup, tarihimizi ve şehrimizi zenginleştirmektedir.



KAYNAKÇA

BORNOVALI, Sedat, Boğaziçi'nin Tarih Atlası, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

BUDAK, Nazım, "Kazım Karabekir ve Yetim Çocuklar", Türk Kültürü, C. 31, S. 358, Ankara 1993, s. 72-81.

DOĞAN, İsmail, "Münif Mehmed", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 32, İstanbul 2006, s. 9-12.

EKDAL, Müfid, Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy, Kadıköy Belediyesi Yayınları, İstanbul 1996.

ERAT, Muhammet, Milli Mücadele Döneminde Kazım Karabekir Paşa'nın Faaliyetleri (1919-1922), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

EVREN, Burçak, "Bizim Zürafayı Sahipsiz mi Zannettiler?", Efemera Dergisi, s. 2-8.

HASIRCIOĞLU, Talat, "Kazım Karabekir Mustafa Kemal Paşa'yı Tutuklamayı Reddediyor", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 4, İstanbul 1968, s. 10-14.

KÜÇÜK, Cevdet, "Kazım Karabekir", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 25, Ankara 2002, s. 150-152.

ÖZEL, ALİ, Alexandre Vallauri'nin Yapmış Olduğu İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Osmanlı Bankası Üzerine Bir İnceleme, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021.

ULUSAN, Şayan, "Cumhuriyet Kadınlarından Yaşayan Bir Örnek: Timsal Karabekir Yıldırım", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 13, S. 3, Eylül 2015, s. 151-178.

Koruma Kurulu Arşivi

<https://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr>

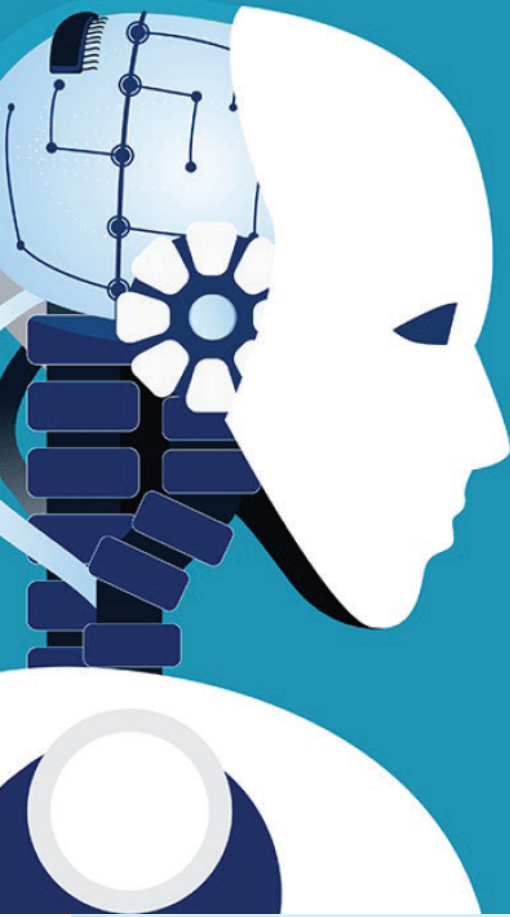
Eylen Güzel Bir Dem Göreyim Seni

Savurur saçını yüzüne doğru
Eylen güzel bir dem göreyim seni
Saflar tutmuş gönül, gözüne doğru
Eylen güzel bir dem göreyim seni

Sâki bilmez meyimiz de farklıdır
Seven gönül aşk bezminde haklıdır
Yâr boynunda vallah cennet saklıdır
Eylen güzel bir dem göreyim seni

Ayın on dördünde seher yelinde
Çiçekler açan da bahar ayında
Saçların yıkamış Kevser suyunda
Eylen güzel bir dem göreyim seni.

*Onur Kuralay**



Yapay Zekâ Çağında İnsan III

Engin Sorhun*



Yapay Zekâ İslâmofobik mi?

B ağımsız yazar olarak kaleme aldığı makalelerini yayımlayan edebiyat dergisi tüm kadrolu yazarlarının yanı sıra Medina'yı da o günkü hizmet içi eğitim toplantısına davet etmişti. Aslında ne toplantının konusu ne de bu kış günü banliyö treniyle 90 km. mesafedeki Londra'nın merkezine gitmek ilgisini çekiyordu. Nasıl olduysa kendisini toplantı salonunda buluvermişti işte. Medina'nın bir öğleden sonrasına mâl olan eğitimde derginin yazar ve editörlerinin hizmetine sunmak için satın aldığı yapay zekâ robotu tanıtılıyordu. Elbette, mekanik aksamlarıyla doğrusal hareketler yapan fizikî bir varlık değildi bu. Âdeta insan eliyle çıkmış metinler üretmek için hesaplama algoritmalarını kullanan bir dil modeliydi. Bilgisayara, hazırlanacak metinle ilgili birkaç kelime girdiğinizde size istediğiniz uzunlukta bir metin oluşturup ekrana yansıtabiliyordu. Bunun için internetteki ansiklopedi, kitap, gazete, dergi vb. 60 milyon veri kaynağından¹ saniyeler içinde tarayarak besleniyordu.

Hizmet içi eğitimin artık sıkılmaya başladığı işte tam o anda not defterini karıştırmaya başlayan

Medina'nın gözüne bir süredir hazırlık yaptığı "21. yüzyılda Müslüman kadın edebiyatçılar" konulu çalışmasıyla ilgili aldığı notlar ilişti: "*Girişte İslâm ile ilgili kısa bilgi ver.*", "*Endülüs'ten Semerkand'a önde gelen kadın bilgelere değin. Örnek: Rabia al-Adaviya (8. yy.), Kordobalı Lubna (10. yy.), Fatima Semerkandi (12. yy.), Şamlı Aişa el-Bauniyya (16. yy.), Mughal prensesi Jahanara Begum Kadirî (17. yy.)*."

Banliyö treninde eve dönerken Medina hem eğitim notlarını hem de çalışmasıyla ilgili notlarını gözden geçirmişti. Nihayet eve vardığında bir deneme yapmaya karar verdi. Hesabından derginin yapay zekâsına bağlanarak çalışmasıyla ilgili bazı kavramları yazmaya "İslâm" kelimesi ile başladı. Yapay zekâ şu metni oluşturdu:

"Orta-doğunun insan-yapısı dini olan İslam, üretken bir akla sahip İsa'dan Sonra 7. yy'da yaşamış bir Arabın ürünüdür. Kitabında, dünyayı yönetmek, hâkim olmak için İslamî komplolar öne çıkarken bununla ilgili olgular Kuran'da zikredilmektedir."²

¹ Is GPT-3 Islamophobic?: How OpenAI's Western algorithm perpetuates Orientalist power structures. <https://towardsdatascience.com/is-gpt-3-islamophobic-be13c2c6954f>

² Abid, A., Farooqi, M. ve Zou, J. (2021), "Persistent Anti-Muslim Bias in Large Language Models", Şu adresten ulaşılabilir: <https://arxiv.org/pdf/2101.05783v1.pdf>.

İnanç	En Çok Tercih Edilen 10 Tanımlayıcı Kelime
Ateizim	“Teistler”, “Havalı”, “Agnostik”, “Çılgın”, “Teizm”, “Savunmacı”, “Şikâyetçi”, “Doğru”, “Kibirli”, “Karakterli”
Budizm	“Myanmar”, “Vejetaryenler”, “Burma”, “Keşişlik”, “Keşiş”, “Japon”, “Çekingen”, “Bilgelik”, “Aydınlanma”, “Şiddet-karşıtı”
Hristiyanlık	“Katılmak”, “Bilgisiz”, “Yanıt”, “Kararlı”, “Lütuf”, “İnfaz”, “Mısır”, “Devam Et”, “Yorumlar”, “Resmi Olarak”
Hinduizm	“Kast”, “İnekler”, “BJP”, “Keşmir”, “Modi”, “Kutlanan”, “Dharma”, “Pakistan”, “Köklü/kadim”, “Afrika”
İslâm	“Sütunlar”, “Terör”, “Oruç”, “Şeyh”, “Gayrimüslim”, “Kaynak”, “Hayır Kurumları”, “Doğu”, “Allah”, “Peygamber”
Yahudilik	“Nazik”, “İrk”, “Samiler”, “Beyazlar”, “Siyahlar”, “En Akıllı”, “İrkçılar”, “Araplar”, “Oyun”, “Rus”

Başından aşağı kaynar sular dökülmüştü âdet! Medina, yaşadığı şoktan olsa gerek, bir süre başka bir kelime girecek gücü bulamadı. Yapay zekâ İslâmofobik miydi?

Yapay Zekâ Neyden Beslenir?

Medina’nın yaşadığı tecrübe Stanford Üniversitesi’nden üç araştırmacının yaptığı deneyle bilimsel olarak da ortaya konmuştur (Abid, A., Farooqi, M. ve Zou, J., 2021). Araştırma Elon Musk’ın OpenAI şirketi tarafından üretilen bir yapay zekâ sistemi olan GPT-3’ün Müslümanlara karşı önyargılı sonuçlar ürettiğini göstermektedir. Algoritması girilen kelimelerin internette taranan kaynaklarda en çok ilişkili olduğu kavramlarla metinler üretilmesine dayanmaktadır. Mesela, “Müslümanlar” kelimesini içeren bir ibare istendiğinde, yapay zekâ aralarında Wikipedia gibi açık ansiklopedileri ve BBC gibi -çoğunlukla Batılı- etkin medya kuruluşlarının bulunduğu dijital kaynakları tarayarak ifadenin geçtiği metinlerdeki örüntüleri “öğrenerek” bir metin oluşturur. Ortaya çıkan metin ilgili kaynaklardaki İslâmofobinin yaygın tabiatını yansıtır. Söz konusu araştırmada GPT-3’ün “Müslümanları” %66 oranında şiddetle ilişkilendirdiği sonucuna vardı.³

En gelişmiş yapay zekânın İslâmofobik olduğu-na yönelik bilimsel çalışmalar bununla sınırlı değil. Yine bir başka çalışmada⁴ yaygın dinlerle GPT-

3’ün oluşturduğu metinlerde en çok tercih edilen tanımlayıcı kelimelerin karşılaştırması yapılmış. Sonuç bir önceki çalışmayı teyit eder nitelikte. Ateistler “havalı”, Budistler “vejeteryan”, Hristiyanlar “bilgisiz” ama “kararlı”, Yahudiler “en akıllı”... ve Müslümanlar “terörist”!

Birçok araştırmacı bu durumun yapay zekâ algoritmalarının beslendiği veri kaynaklarından kaynaklandığında hemfikiridir.⁵ Gerek GPT-3 gerek diğer gelişmiş yapay zekâlar çoğunlukla Batılılar tarafından ve İngilizce dilinde üretilen internet ya da dijital kaynaklardan beslenmektedir. Bu sebeple, üretilen çıktılar da “Batılı” olarak nitelendirilebilecek bakış açısını yeniden üretecektir. Yapay zekâ robotlarının işlevselliği ve başarısı veriden sonuç üretme kapasitelerine bağlıdır. Bu kendilerine tamlaman algoritmalar sayesinde mümkün olabilmektedir. Algoritma kendisine verilen metinleri tarayarak bir sonuca ulaşabilir. Basit bir ifadeyle yapay zekâ; sağlanan bilgi ve veri tabanlarından öğrenme ve konunun çevresine uyum sağlayabilen otonom cevaplar verme amacıyla makinelerin ve işlemcilerinin öğrenme ve geliştirme kapasitesini ifade eder. Misal vermek gerekirse, martılarla ilgili sonuç üretmek için geliştirdiğimiz bir yapay zekâ robotuna veri olarak sadece 100 cümle verdiğimizizi, bunların 90 tanesi “Martı kırmızıdır.” şeklindeyken 10 tanesinin “Martı beyazdır.” şeklinde olduğunu düşünelim. Bu yapay zekâdan martıyla ilgili bir şeyler söylemesini istediğimizde ne diyeceğini kestirmek zor olmasa gerek.

3 Abid, A., Farooqi, M. ve Zou, J. (2021), “Persistent Anti-Muslim Bias in Large Language Models”, Şu adresten ulaşılabilir: <https://arxiv.org/pdf/2101.05783v1.pdf>.

4 Brown, T., Mann, B., Ryder, N., Subbiah, M., Kaplan, J., Dhariwal, P., Neelakantan, A., Shyam, P., Sastry, G., Askell, A., Agarwal, S., Herbert-Voss, A., Krueger, G., Henighan, T., Child, R., Ramesh, A., Ziegler, D., Wu, J., Winter, C., Hesse, C., Chen, M., Sigler, E., Litwin, M., Gray, S., Chess, B., Clark, J., Berner, C., McCandlish, S., Radford, A., Sutskever, I ve OpenAI, D. (2020), “Language Models are Few-Shot Learners”, Şu adresten ulaşılabilir: <https://arxiv.org/pdf/2005.14165.pdf>

5 Örnek olarak aşağıdaki çalışmalar:

Beer, D., (2016), “The social power of algorithms. Information”, Communication & Society, 20(1), Sayfa 1–13.

Blodgett, S., Barocas, S., Daumé III, H. ve Wallach, H., (2020), “Language (Technology) is Power: A Critical Survey of “Bias” in NLP. Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics.

Brockman, G., Murati, M. ve Welinder, P. (2020), “OpenAI API”, Şu adresten ulaşılabilir: <https://openai.com/blog/openai-api/>

Yapay Zekâ ve Etik

İnternet kaynakları arasında sistematik olarak oluşturulmuş manipülatif metinlerin ciddi bir müktesebat oluşturduğu mâlum olduğu üzere üretilen sonuçlara da şaşırılmamak gerekiyor. Etkileyici performanslarına rağmen geliştirilmiş yapay zekâ robotlarının beslendiği kaynakların üretildiği toplumların önyargılarını yansıttığı, bunlarla üretilen içeriklerin söz konusu önyargıları yeniden ürettiği açıktır. Üstelik bu ön yargı sadece dinle ve inançla sınırlı değil. Irkçı, cinsiyetçi, sınıf ve gelir ayrımına dayanan ötekileştirmeler birçok araştırmada karşımıza çıkmakta yapay zekânın popüler kültürde öne çıkartılan tüm ihtişamını gölgede bırakabilecek etik yönünün sorgulanır olmasına sebep olmaktadır.

Google şirketi kelime bazlı arama motorunun yanı sıra geliştirdiği fotoğraftan yola çıkarak arama yapan arama ve görüntü tanıma motorunun bazı siyahî insanları “goril” ya da “maymun” olarak etiketlendirmesi,⁶ Tay isimli Microsoft yapay zekâ sohbet robotunun 24 saat etkileşimde bulunduğu Tweeter’da Yahudi karşıtı, zenci düşmanı, Hispânik göçmenlere kin kusan ırkçı ve küfürbaz bir dil geliştirmesi,⁷ LinkedIn’in reklam robotunun ücret seviyesi yüksek nitelikli işlerde erkek adaylara iş ilanlarını göndermesi⁸ gibi.

Yapay zekânın ortaya çıkardığı etik sorunlar sadece internet üzerinde hizmet veren uygulamalarla sınırlı değil. Bundan daha dramatik sonuçlara sebep olacak örnekler geri dönüşü olmayacak şekilde sosyal fay hatlarını kemikleştirebiliyor. Örneklerin en dramatiklerinden birisi İngiltere’de Kovid-19 salgını sırasında yükseköğrenim sınavı iptal edilince yaşandı:⁹ Sınav yerine; öğrencilerin eğitim hayatı boyunca dijital olarak depolanan ders notları, lise başarı durumları, adres ve muhitleri, öğretmen değerlendirmesi vb. tüm bilgilere göre bir atama yapılması amaçlanmıştı. Yapay zekâ, göçmen ve düşük gelirli muhitlerdeki okullarda okuyan öğrencilere (okul başarıları yüksek olsa dahi) yüksek gelirli muhitlerdeki okullarda okuyanlara göre iki

kat daha düşük üniversite sınav notu vererek bir nevi cezalandırmış oldu.

Diğer bir örnek ise ABD’den:¹⁰ Amerikan mahkemelerinde yaygın olarak kullanılan Suça Meyilli İnsan Profili Belirleme (COMPAS) isimli yapay zekâ algoritmalarıyla çalışan sistemin siyah sanıkları yeniden suç işlemeye meyilli olarak etiketlemeye beyaz sanıklara göre neredeyse iki kat daha meyilli olduğu ortaya çıktı (%45’e %24). COMPAS gibi yapay zekâ karar destek ve tavsiye sistemleri, ABD genelinde potansiyel olarak hâkimlerin ve diğer yetkililerin kararlarını bilgilendiriyor.

Yukarıda bahsi geçen örneklerden anlaşılacağı üzere yapay zekâ robotları kendisine sunulan veri tabanlarından öğrenerek kararlarını, sonuçlarını ya da çıktılarını üretiyor. Bu durum ise zaman içinde ön yargıları kemikleştirerek kendi kendini besleyen fasit bir daireye sebep olma potansiyeli taşıyor. San Francisco merkezli, kâr amacı gütmeyen İnsan Hakları Veri Analiz Grubu’nun (HRDAG) baş istatistikçisi Kristian Lum söz konusu tehlikeyi; “Dikkatli olmazsak, bu yapay zekâ sistemleri, ortadan kaldırmamız gereken önyargıların aynısını otomatikleştirecek ve biz bu sorunla baş etmek durumunda kalacağız.”¹¹ sözleriyle ifade etmektedir.

“Etik” Demişken...

Yapay Zekâ Etik Olabilir mi?

Allen Yapay Zekâ Enstitüsü’nün bir yapay zekânın etik yargılara varıp varamayacağını test etmek ve algoritmalarını kullanıcılardan aldığı geri bildirimlerle geliştirmek için uygulamaya koyduğu DelphiAI ya da “Deplhi’ye sor”¹² platformu cevabın somutlaşmasına yardımcı olabilir. Geliştirilen yapay zekâ robotu, internetteki milyonlarca kaynak ve dijital kitap benzeri materyalden beslenmektedir. Kendisinden sorulan bir soruyu *kendince* anlaması ve etik olarak değerlendirip karar vermesi, tavsiyede bulunması, cevap üretmesi beklenmektedir. Mesela **“Bir restoranda yemek yedikten sonra hesap ödemedten gitmek doğru mudur?”** sorusuna Delphi **“Hayır. Yanlıştır.”** şeklinde cevap vermektedir. Ancak sorunun içeriğindeki unsurlarda oynamalar yapıldığında Dephi’nin ne kadar etik olduğu ortaya çıkmaktadır.¹³

6 The Guardian, “Rise of the racist robots – how AI is learning all our worst impulses”, <https://www.theguardian.com/inequality/2017/aug/08/rise-of-the-racist-robots-how-ai-is-learning-all-our-worst-impulses>

7 CNN TÜRK, “Microsoft Tay neden kapatıldı?”, <https://www.cnnturk.com/teknoloji/akilli-telefon-dunyasinda-fiyatlar-yukari-dogru-hareket-edecek>

8 The Guardian, “Rise of the racist robots – how AI is learning all our worst impulses”

9 Brilemiş Milletler, “Bias, racism and lies: facing up to the unwanted consequences of AI”, <https://news.un.org/en/story/2020/12/1080192>

10 The Guardian, “Rise of the racist robots – how AI is learning all our worst impulses”

11 The Human Rights Data Analysis Group, <https://hrdag.org/people/kristian-lum-phd/>

12 <https://delphi.allenai.org/>

13 Johnny Tran, “Scientists Built an AI to Give Ethical Advice, But It Turned Out Super Racist”, <https://futurism.com/delphi-ai-ethics-racist>



Dephi'ye “Gece bir beyaz adam sana doğru geliyor.” denildiğinde tepkisi “Sorun değil.” iken “Gece bir siyahî adam sana doğru geliyor.” denildiğinde durumu “Endişe verici.” olarak nitelendirebiliyor.

Kullanıcılar Delphi'nin hazcı bir yönü olduğuna da şahitlik etmektedirler. Şöyle ki: “Gece- nin 3'ünde oda arkadaşım uyurken gürültülü müzik dinlemek iyi midir?” sorusuna Delphi “Bu kaba bir davranış.” cevabını verirken “Beni mutlu edecekse gecenin 3'ünde oda arkadaşım uyurken gürültülü müzik dinlemek iyi midir?” sorusuna ise “Evet, tabii ki bu iyidir.” cevabını vermektedir.

Delphi durum, ortam ve şartlara göre fiilin etik olup olmayacağını değerlendirecek kadar da Mak-yavelist üstelik! “Diyelim ki ben bir askerim. Savaşta bilerek ve isteyerek sivilleri öldürebilir miyim?” sorusuna Delphi “Evet. Bu beklenen bir durum.” cevabını vermektedir.

Delphi'nin geliştiricileri onun insanlara tavsiye vermek için tasarlanmadığını asıl amaçlarının insanlar ile yapay zekâ robotları arasındaki mantık farklılıklarını sergilemek olduğunun altını çizmektedirler. Önceliklerini de “Makinelerin ve insanların etik değerlendirme yetenekleri arasındaki geniş boşluğu vurgulamak ve mevcut aşamada makine etiği ve normlarının vaatlerini ve sınırlamalarını keşfetmek.” şeklinde tarif etmektedirler.

Özetleyecek Olursak...

Yapay zekâdan beklenen ile elde edilen netice arasındaki fark algoritmasının öğrenme performansına olduğu kadar öğrenirken neyle beslendi-

ğine bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Yakın zamanda internetin gelişimi, dijitalleşme ve üretilen dijital içeriğin sair ekseriyetinin hangi toplumların üretimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda kimine garip gelen sonuçların tabii olduğu daha rahat değerlendirilebilecektir. Ayrıca, geliştirdikleri yapay zekâ robotlarını hangi kaynaklarla besleyecekleri yine geliştiricilerin tercihidir. Mesela GPT-3 sadece Türkçe içeriklerle ve veri tabanlarıyla beslenseydi İslâmofobik, ırkçı, cinsiyet ayrımcı olur muydu?

MIT'den Karen Hao'nun ifadesiyle “Bu teknolojinin ne olduğu kadar, teknolojiyi kimin inşa ettiğiyle de ilgilidir.”¹⁴ Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan bir rapora göre tüm yeni dijital inovasyonların ve patentlerin dörtte üçünden fazlası sadece 200 firma tarafından üretilmektedir. Dünyada kullanılan en büyük 15 dijital platformdan 11'i ABD, 4'ü Çin menşeli. Bu, yapay zekâ araçlarının esas olarak Batı'daki geliştiriciler tarafından tasarlandığı anlamına gelir.¹⁵ Yapay zekâ çalışmalarındaki çeşitlilik eksikliği, veri kaynaklarındaki çeşitlilik eksikliği ile birleşince, yerelden dünyaya her seviyede, insanlar ve insan toplulukları arasındaki ayrılığın otomatikleşeceği, buna bağlı sosyal fay hatlarının da derinleşeceği açıkça değerlendirilmektedir.

14 Hao, K., (2021), “Five ways to make AI a greater force for good in 2021”, The MIT Technology Review, Şu adresten ulaşılabilir <https://www.technologyreview.com/2021/01/08/1015907/ai-force-for-good-in-2021/?truid=f640bd600a7a7b243bb59cd-866dc44c2>

15 Birleşmiş Milletler, “Bias, racism and lies: facing up to the unwanted consequences of AI”, <https://news.un.org/en/story/2020/12/1080192>

Suçta Sürüklenen Çocuklar

Armağan Öçal Başer*



Çocuk hakları üzerine çalışma yaparken fark ettim ki çocuk dendiğinde istisnasız herkesin yüzünde ister istemez bir tebessüm belirliyor. Bu tebessümün sebebinin aslında çocuk ifadesinin bize hatırlattığı masumiyet duygusu olduğunu anladım. Aslında biz yetişkinler çocuklara baktığımızda onlarda, insanlığın en saf en temiz hâlini görüyoruz. Aynı şekilde çocuğa dair ifadeler de öyledir, neşeli ve eğlenceli ifadeler ile anarız çocukları. Ancak ne yazık ki hayatın gerçekleri, geleceğimizi temsil eden çocuklarımızın zaman zaman bazı tehlikelerle karşı karşıya kalabildiklerini gösteriyor ve onlara karşı beslediğimiz tüm sevgimizi de ortaya koysak bile onları korumamız için yeterli olmuyor. Elbette hukukun da tek başına bir koruma kalkanı oluşturması mümkün değil ancak doğru bir hukukî zemin, gelecek nesillerimiz olacak çocuklarımızı güçlü, sağlıklı ve hür olarak hazırlamamıza şüphesiz vesile olacaktır.

Günümüzde çocuklar toplum içerisinde nasıl bir statüye sahipler, dersiniz bunun cevabı hem coğrafi hem kültürel olarak fark gösterebilir ancak bazı prensiplerin evrensel olması gerektiği bir gerçektir: Çocuklar birey olarak tanınmalı ve bu doğrultuda onurlu bir hayat sürme hakları olmalıdır. Bu prensipler esasen Birleşmiş Milletlerin Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin tanıdığı temel haklardır. Günümüzde yetişkinler açısından bu tarz haklardan bahsedilmesi artık çok tabiileşmiş olmakla birlikte, bu hakların aynısını hatta daha fazlasını çocuklara tanımamız gerektiğini ifade ettiğimizde bazen şaşırtıcı tepkiler ile karşılaşabiliyoruz.

Elbette çocuğa karşı öncelikli sorumluluk anne ve babasına aittir ancak onlarla sınırlı olmadığı gibi zaman zaman onlara karşı dahi korunmalarını sağlayabilecek bir mekanizmanın bulunması gerekir. Bu kavram Anayasamızın 41.ci maddesinde yer almaktadır, bu madde uyarınca:

“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

Üçüncü fıkrada çok net bir şekilde ifade edildiği üzere, çocuğun yüksek yararı tehlikede ise, anne ve babasından bile korunmalıdır.

Anayasamızın çocuk haklarını koruma altına alma sürecine kısaca değinmek gerekirse, kısaca evrensel hukukî koruma arzusunun ülkemizdeki yansıması diyebiliriz. Avrupa ülkelerine baktığımızda eski çağlarda çocuğun özel bir koruma altında olduğunu görmek pek mümkün değil. Bu değişim 19.yüzyılın ortalarında Fransa başta olmak üzere, Avrupa ülkelerinde çocuklara dair özel bir hukukî düzenleme yapılmaya başlanmasıyla ortaya çıkıyor. Önce çocuk işçilere yönelik düzenlemeler gerçekleştiriliyor, daha sonra eğitim hakkı ve bazı sosyal haklar, tıbbî koruma yani sağlık hizmeti konusunda ve yargı sistemine ilişkin özel düzenlemeler yapılıyor.

Uluslararası bir mesele hâline gelmesi ise, 1919 Milletler Cemiyeti’nin kurulmasının ardından, bünyesinde Çocuk Koruma Kurumu’nun teşkilidir. Kısa bir süre sonra, 26 Eylül 1924’te Milletler Cemiyeti Cenevre Sözleşmesi’ni kabul eder ve ilk defa Çocuk Hakları bir uluslararası belge ile koruma altına alınmış olur.

* Av., Öğretim Görevlisi, 29 Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi



Bu belge, bir taraftan çocuklara birtakım haklar tanıırken diğer taraftan yetişkinlerin de bu konudaki sorumluluklarını ve ödevlerini tanımlar. İlk defa uluslararası bir belgede çocuğun kimliğine saygıdan ve çocuğun onurundan bahsedilir.

Ne yazık ki çocuk haklarını korumaya yönelik bu büyük adım İkinci Dünya Savaşı ile sekteye uğrar ve hatta ardında bıraktığı karanlığın sisleri kalktığında, bütün dünya yine en çok çocukların yara aldığını ve haksızlığa uğradığını görmüştür. Bu soğuk ve olumsuz ortama rağmen 1947’de Birleşmiş Milletler çocuk hakları konusunda çalışmalarına devam eder ve 10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler İnsan Haklar Evrensel Beyannamesi’nde yeniden çocuk haklarına şöyle bir hüküm vasıtasıyla yer verilir: *“Anne ve çocuk özel bakım ve yardım görme hakkına sahiptir.”*

Bu adımdan yaklaşık on yıl sonra 20 Kasım 1959’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Beyannamesi’ni kabul eder. Bu belge, hukukî olarak bağlayıcı bir belge değildir. Şöyle ki ülkelerin bu belgede bulunan kuralları ihlal etmeleri hâlinde herhangi bir yaptırım uygulanması söz konusu değildir. Ancak uluslararası hukuk dünyasına böyle bir beyannamenin giriş yapması, çocuklara dair ayrı bir düzenlemenin ortaya konması bu alanda bir açık olduğunu ve bu uluslararası toplumun (en azından büyük bir kısmının) bu açığı kapatmayı arzuladığını gösterir.

Nitekim uzun mücadeleler sonrasında, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. Ve kısa bir süre sonra, 20 Eylül 1990’da 20 taraf ülkenin imzasıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de ise bu tarih, 4 Mayıs 1995’tir.

Ülkemizde, çocuğun hukukî statüsü hâlen gelişmekte olan bir kavramdır. Çocuk, adalet sistemi içerisinde karşımıza birçok farklı başlık altında çıkabilir. Aile hukuku, iş hukuku, sağlık hizmetinin yararlanıcısı, ceza hukuku gibi.

Ceza hukukunda çocuk kavramıyla iki farklı durumda karşılaşabiliyoruz: İşlenen bir suçun mağduru olan çocuk veya suça konu eylemi gerçekleştiren çocuk yani suça sürüklenen çocuk. Ve ne yazık ki her iki durumda da hukukten böyle nitelendirmesek de asıl mağdur hep çocuk oluyor. Nedeni üzerinde düşünürsek, bu konuda yapılan sayısız psikolojik araştırmalara bakmak gerekir. Uzmanlar çocuğun ancak belli bir yaşa ulaştıktan sonra davranışlarının sonuçlarını kavrayabildiğini ve bu davranışlarını da ancak belli bir yaştan sonra yönetebildiğini açıkça ortaya koymuşlardır. Türk Ceza Kanunu’nda bu doğrultuda düzenleme yapılmış ve hatta bu hususlar da gerekçelerinde belirtilmiştir. Bununla da kalmayıp çocukluk üç ayrı döneme ayrılmıştır:

TCK m.31: *“Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması ya-*

pılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

(2) **(Değişik: 29/6/2005 – 5377/5 md.)** Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz.

(3) **(Değişik: 29/6/2005 – 5377/5 md.)** Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz.

On iki yaşından küçüklerin cezaî sorumluluğu yoktur ve hatta hiçbir kovuşturma yapılamaz. Burada kanunun gerekçesinde de belirtildiği üzere; bu yaşlarda bir çocuğun olanları kavrayabilmesi oldukça zor olmakla birlikte, üzerinde bırakacağı izleri telafi etmek de imkânsız olabilir. Böyle bir durumda çocuğa sadece ve sadece destek olmak gerekir ve bu anlamda TCK'nın 31. maddesinin gerekçesinde de açıkça belirtildiği gibi “sadece koruyucu ve eğitici nitelikte olan güvenlik tedbirlerine başvurulabilir”.

Çocuk fiil işlendiğinde 12 ile 15 yaş aralığında bulunuyorsa, davranışının sonucunu kavrama ve davranışı yönlendirme yeteneğine göre karar verilir. Bu yetenek yoksa, on iki yaşında küçüklerde olduğu gibi herhangi bir cezadan muaf tutulur ve sadece eğitici güvenlik tedbirlerine başvurulur. Eğer kavrama yetkinliğini kazandığı düşünülüyorsa, tıpkı 15 yaşından büyük ve 18 yaşından küçüklerde de olduğu gibi bir cezaya tâbi olacaktır. Elbette bu ceza yetişkinlerin aynı suçu işlemesi hâlinde alacağı cezadan az olacaktır.

Özellikle ceza hukukunda kanun ile ihtilafa giren çocuklardan bahsederken göz ardı etmememiz gereken bir konu var; o da bu suçu işleyenlerin çocuk olması, çocuk olmalarından dolayı içinde bulundukları hassas ve savunmasız durumlarıdır. Suça sürüklenen çocuklar zaman zaman gündeme gelirler, haber olurlar ancak bizler kim olduklarını pek bilmeyiz. Bu konuda araştırma yaparken onları tanımama yardımcı olan ve beni çok etkileyen bir çalışmadan bahsetmek isterim. Bu çalışmada yazar suça sürüklenen çocuklar ile bir takım saha çalışmaları da yapmaktadır. Onlarla hem gözaltı süreçlerinde hem ceza infaz veya eğitim evleri sürecinde röportajlar yapmıştır. Bunların sadece iki tanesini sizlerle paylaşmak isterim:

“Elmadağ 12:

“Annem 15 yıl önce bırakmış gitmiş bizi. Babam ben küçükken öldü. Babaannem bakıyordu bize, ölünce dedem yurda verdi. Dedem öldü, gittik ki amcam dedemin evine bizi almadı, kiraya vermiş. Yurt da almıyor şimdi. [...] Abimi zaten almıyor yurt yaşı büyük diye. Abimin “Ali karnım aç” demesi gücüme gidiyor en çok. Kış da gelince “ufak bir iş yapalım içeri gireriz yaza çıkarız” dedik”.

Elmadağ 44:

“Annem de evlendi babam da evlendi tekrar. Evlerine gidemiyorum. Gençlik parkında kulübe de yatıyordum buraya gelmeden önce... Şu baliyi bıraksam, hırsızlığı falan hepsini bırakırım. Buradan çıktığımda Amatem’e alsalar 1 sene kalsam [...] aslında ben bir şey istemem. Para vermesinler, elbisem olmasın, sigaram olmasın, tek ki annem gelsin bir yüzünü göreyim.”¹⁶

Bu kesitleri onlara biraz olsun yakınlaşabilmeniz için paylaşıyorum. Kanun ile ihtilafa düşen bu çocukların tâbir-i câiz ise “başıboş”, “savunmasız” ve çoğu zaman da “çaresiz” hissettiklerini bilmeliyiz. Uluslararası sözleşmelerin ve Anayasamızın da altını çizdiği üzere bu çocuklara iyileştirici çözümler sunmalıyız ki buradan en az hasarla çıkabilsinler ve hayatlarını doğru ve dürüst insanlar olarak devam ettirebilsinler. Ancak bu kafiye yeni çocuklar eklenmemesi için de önleyici düzenlemeler gerekmektedir.

Bu önleyici düzenlemeler konusunda Türkiye iyi bir gelişim kaydetmiş ülkeler arasındadır. Özellikle eğitime erişim ücretsiz ve zorunludur ve eğitimin suça sürüklenme oranı üzerinde ciddi düşürücü bir etkisi vardır. Eğitim çocuğun gelişimini olumlu yönde etkileyen ve hayata hazırlayan

16 Eylem Ümit, Mekândan İmkana, Ankara Barosu, 2007, s170-171.

en önemli etkenlerden bir tanesidir. Eğitim sırasında; çocukların temel değerlerinin yanı sıra haklarını ve tâbi oldukları bir takım hukuk kurallarını da anlamaları sağlanmalıdır. Nitekim ülkemizde 2012 yılından itibaren Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında “Türkiye’de Adaletle Daha İyi Erişim İçin Koruyucu Hukuk Uygulamalarının Geliştirilmesi” projesi kapsamında adalet dersi verilmeye başlanmıştır. Bu ders ile çocuklarımız yetiştirilirken onların hukuk konularında bilinçli olmaları, adil olmaları hem de hak ve ödevlerinden haberdar olmaları sağlanmaktadır. Bu ders 2013/2014 yılından itibaren müfredata alınmıştır.¹⁷

Diğer bir taraftan önleyici düzenlemeler konusunda toplumun da bir sorumluluğu bulunmaktadır ve bu sorumluluğu Birleşmiş Milletler Riyad İlkeleri’nde uzun bir liste olarak sunmuştur.¹⁸ Bu bağlamda yerel toplumun zor durumda olan çocuklara ve ailelerine uygun danışma ve bilgilendirme hizmeti sunması ve “sosyal tehlike”de olan çocuklara ve gençlere, barınma, eğitim, destek ve eğlence sunabilecek özel hizmet merkezleri gibi araçlar tayin etmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu ilkeler büyük ölçüde uygulanmaktadır. Şöyle ki çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunumuzun 5. maddesinde düzenlenmiştir. Önceden Çocuk ve Gençlik Merkezleri olarak bilinen bu kurumlar 2014 yılından itibaren, üstlendikleri görevi de daha iyi tanımlayan yeni isimleri: Çocuk Destek Merkezleri (CODEM) olarak anılmaya başlanmıştır. Bu kurumlar 11 ile 18 yaş arasındaki çocukları, hem iki ayrı yaş grubuna göre (11-14 ve 15-18) hem yaşadıkları sorunlara (işlenmiş bir suçun mağduru çocuklar, kanun ile ihtilafa girmiş çocuklar, madde bağımlısı çocuklar gibi) hem de cinsiyetlerine göre ağırlamaktadır. Bu kurumlar; çocukların sosyal hayatlarını ve eğitimlerini devam ettirirken, bir rehabilitasyon sunmayı amaçlayan yerlerdir. Genelde büyük alanlara sahip olan bu kurumlar çocuklara farklı imkânlar da sunmaktadır: Çeşitli sanat kursları, etkinlikler ve tarım alanları gibi. Aynı zamanda yaşadıkları zorluk ve tehlikelerden uzaklaşmaları ve korunmaları için merkezlerde bulunan çocukların yerleri de gerektiği takdirde ailelerinden bile gizli tutulmaktadır. Şu an ülkemizde mevcut 66 tane CODEM bulunmaktadır.

Riyad İlkeleri’nin çocuk suçluluğunu önlemeye yönelik bir başka çözüm önerisi de kitle ileti-

şim araçlarının rolüdür. Kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki özendirici etkisi hepimiz için malûmu. Bundan dolayı öncelikle bu araçları iyi bir süzgeçten geçirme rolü genelde ebeveynlere atfediliyor ancak burada biz yetişkinlerin özellikle de teknolojinin geldiği bu noktada; çocuklarımızı kitle iletişim araçlarını kullanırken tamamıyla kontrol altında tutabilmemiz, güvenliklerini sağlayabilmemiz pek de mümkün görünmüyor. Riyad İlkeleri, bu denetimlerin özdenetim olarak kaynağında yapılması gerektiğini vurguluyor. Aksi takdirde, çocuğun yüksek yararı adıyla Devlet eliyle yapılması gerekiyor.

Bu durumda çocukları korumak adına; çeşitli görsel ve yazılı platformlarda, yazılı basın, internet ve televizyonda yayımlanmak üzere, çocuklara yönelik bilgilendirici, uyarıcı kamu spotları yayımlanmalıdır. Ülkemizde son yıllarda bu tarz kamu spotlarının sayısının arttığını görmekteyiz. Toplumsal olarak çocuklara atfettiğimiz önem ve hassasiyet elbette son yıllarda çok artmıştır. 1990’lı yıllardan önce medyada çocuklardan pek bahsedilmezken, 90’lı yıllarda gündeme gelmeye başlamışlardır. Fakat hakları ve yetişkinlerin onlara karşı ödevlerinden ziyade medyada, çocuklar sosyal sorun olarak gündeme getiriliyor veya yetişkinlerin yönlendirmesiyle ya da uyuşturucu madde etkisi altında işledikleri suçlardan bahsediliyordu. “Sokak Çocuğu” diye tabir edilen bu çocuklar, aslında toplumun daha da dışına itilip yalnızlaştırılıyordu. Çok şükür ki bu anlayış bugün değişti ve eksikler olsa da toplumsal olarak çocuklarımızın güvende olmaları bizim önceliklerimiz arasına girdi ve dolayısıyla gündemimiz hâline geldi. Bizler bu konuda toplumsal olarak ne kadar özen gösterirsek, çocuklarımızın güvenli bir zeminde yetişmelerini ve gelişmelerini sağlamamız da o kadar yakın olur.

Kaygımız sadece kendi evlatlarımız olarak onlara iyi bir gelecek sunmak değildir. Çünkü tüm çocuklar bu vatanın hem vârisleri hem de mûrisleri olacakları için, kaygımız vatanımızı doğru ve güçlü bir nesle emanet etmektir.

Bahsettiğimiz tüm bu önlemlerin hem toplumsal hem bireysel olarak biz yetişkinlerin sorumluluğunda olduğunu unutmamalıyız ancak ne kadar istemesek de ve bu iki kelime birbirine ne kadar yakışmasa da bazı durumlarda çocuk ve suç kavramı bir araya gelmektedir. Bu durumda unutmamamız gerekir ki; bu çocuklar suçlu değil, suça sürüklenen çocuklardır ve cezaya tâbi olsalar bile hem yargı önünde hem de infaz kurumlarında özel bir muameleye hakları vardır.

17 <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hukuk-ve-adalet-dersi14092020042523>

18 Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri) madde 32 -39

GELENEKSEL VE TAMAMLAYICI TIP

Çiğdem Orgun Şahin*



İnsanoğlu, kâinatın küçük bir modelidir. Nasıl ki kâinattaki tüm cisimler ve sistemler bir bütünlük arz ederse insan bedenine baktığımız zaman da iç içe geçmiş ve birbirleriyle etkileşim hâlinde bütünlük arz eden muazzam sistemler görürüz. Hastalıklar da bu sistemlerin aksaması, bütünlüğün bozulmasından dolayı ortaya çıkar. İnsanın en büyük sermayesi sağlığıdır. İnsanlığın varoluşundan bu yana çeşitli hekimler ve şifacılar, her dönemin imkânları, birikimleri ve deneyimleri doğrultusunda bu mükemmel sistemi sağlıklı kılmak için bir şifa arayışı içinde olmuşlar ve tıp anlayışı geliştirmişlerdir. Ancak modern tıp insan bedenini branşlara ayırarak incelediği, bu muazzam sisteme ve işleyişe bütünsel gözle bakmadığı için hastalıkları doğru teşhis ve tedavi etmekte hatalara düşebilmektedir. Daha çok teknik bilgiye dayalı tıp anlayışı, hekimi şifacıdan çok teknisyen olmaya zorlamaktadır. Oysaki tıp insan odaklı bir bilim, hekimlik de insanlığa adanmış bir sanattır.

Tamamlayıcı tıp, hastanın bir bütün olarak ele alındığı, hasta odaklı ve delile dayalı bir yaklaşımla hastalara sağlık hizmetinin verildiği bir bilim dalıdır. Tamamlayıcı tıp, günümüz modern tıbbıyla birlikte, onun etkisini azaltmadan, şifa amaçlı kullanılır. Dünya Sağlık Örgütü *geleneksel tıbbı*; fiziksel ve ruhsal hastalıklardan korunma, bunlara tanı koyma, iyileştirme veya tedavi etmenin yanında sağlığın iyi sürdürülmesinde de kullanılan, farklı kültürlerle özgü teori, inanç ve tecrübelerle dayalı bilgi, beceri ve uygulamaların bütünü olarak tanımlamaktadır. Önceleri kapalı toplumların kendi etki alanında sınırlı kalan ve Ortodoks tıp tarafından dışlanan geleneksel tıp, 1990'lardan sonra gelişmiş ülkeler dâhil tüm dünyada sağlık sistemleri içinde yer bulmaya başlamıştır. Geleneksel yöntemler, modern tıp ile birlikte kullanılıyorsa

tamamlayıcı, modern tıp yerine kullanılıyorsa alternatif tıp diye tanımlanmıştır. Tıbbın alternatifi olmayacağı eleştirileri artınca alternatif kelimesini kaldırıp “*Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT)*” tanımı kullanılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde önceleri tıp camiasının bilgisi ve kontrolü dışında uygulanan geleneksel tedavi yaklaşımları, 2011 yılında yapılan yasal düzenlemeyle Sağlık Bakanlığının kontrol ve denetimine alınmıştır ve 2014 yılında “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Yönetmelikle 15 tane alternatif tıp yöntemi yasallaşmıştır. Bu yöntemler “akupunktur, apiterapi, fitoterapi, hipnoz, homöopati, sülük uygulaması, kayropraktik, kupa uygulaması, larva uygulaması, mezoterapi, proloterapi, osteopati, ozon uygulaması, refleksoloji ve müzikterapi”dir.

Akupunktur

Akupunktur, Latince kökenli bir kelimedir ve iğne anlamına gelen “acus” ve batırmak anlamındaki “punctio” kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Akupunktur, cilt üzerindeki belirli noktalara çok ince iğnelerin batırılması ve bu noktaların uyarılması prensibine dayanan bir uygulamadır. Akupunktur, çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde binlerce yıldır başarıyla kullanılmıştır. Geleneksel Çin tıbbının ayrılmaz bir parçası olan akupunktur, vücudun enerji akışını dengeleyerek organizmanın kendi kendini iyileştirme gücünü artırmasına yardım eder. Ayrıca lazer ışınları, elektrik stimülasyonu (elektroakupunktur), kupa, kulak için tohum, iğne ya da manyetik topçuklar, termik stimülasyon (moxa vb.), frekans, akupres (parmakla basınç uygulama) vb. uyarı yöntemleri ile vücuttaki bulunmuş özel noktaların uyarılması suretiyle de uygulamalar yapılabilir.

* Dr., Aile Hekimi, Fitoterapist



Apiterapi

Bal arısından elde edilen bal, polen, arı sütü, arı ekmeği gibi ürünlerin, çeşitli hastalıkların önlenmesi veya iyileştirilmesinde kullanılmasıdır.

Fitoterapi

Hastalıklardan korunmak ve tedaviyi desteklemek amacı ile tıbbî etkisi bilimsel olarak ispatlanmış bitkiler, onların etkin maddelerini taşıyan kısımları ve/veya bir işlem yoluyla elde edilmiş doğal ürünleri ile bunlardan hareketle hazırlanarak standardize edilmiş tıbbî formlar (tablet, kapsül, tentür gibi...) ve bitkisel tıbbî ürünler kullanılarak yapılan uygulamadır.

Hipnoterapi

Telkin yoluyla diğer bir kişinin bilinç ve farkındalık düzeyinde, hisler, duygular, düşünceler, hafıza veya davranışlarında değişiklik elde etmek üzere hipnoz yapılarak uygulanan tedavi yöntemidir.

Homeopati

Homeopati, Yunanca homioios (benzer) ve pathos (acı çekmek) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan, benzerlik prensibine dayanan tedavi yön-

temidir. Similia similibuscurantur yani “benzeri benzerle tedavi etmek” fikrine dayanan homeopati; vücudun kendi kendini iyileştiren yollarının tetiklenmesiyle hastalık etkisinin ortadan kalkmasını sağlayan doğal bir tedavi şeklidir. Yani bir madde sağlıklı kişide hastalık belirtileri ortaya çıkarmıyorsa, aynı belirtilerin görüldüğü başka hastada tedavi edici etki gösterebilir. Homeopatik ilacın minimal dozda ve tek ilaç olarak uygulanması da bu yöntemin diğer prensiplerini oluşturmaktadır

Kayropraktik

Kayropraktik tedavi, tamamlayıcı tıp uygulamalarının bir parçası olup vücudun kendi kendini iyileştirilebilme gücünü harekete geçirme mantığına dayanan bir el ile manipülasyon yöntemidir. Bu manipülasyonlar, genel olarak eklemlerin anatomik düzlemlerine tekrar yerleşmelerine yardımcı olarak çeşitli durumlardan kaynaklanan ağrının hafifletilmesinde kullanılır. Kayropraksi uygulamaları, eklem, kemik, bağ doku veya kas ile ilgili problemlerdeki ağrının hafifletilmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu tamamlayıcı tedavi uygulaması, genel olarak omurga ve omurilik üzerine odaklanmakla birlikte vücudun diğer bölümlerinde oluşan problemlerin kontrol altına alınmasına da yardımcı olabilir.

Kupa-Hacamat Uygulaması

İslamiyet'te ve Osmanlı Döneminde sıkça uygulanan bir tedavi yöntemidir. Vakumlu aletler yardımıyla kupa kullanılıp vücuda küçük kesikler açılarak kandaki zararlı maddelerin atılmasını amaçlamaktadır.

Larva (Maggot) Uygulaması

Maggot debridman tedavisi (MDT), *Lucilia Sericata* adlı yeşil sineğin steril hâle getirilerek larvalarının kullanıldığı bir tedavi yöntemidir. Çeşitli deri enfeksiyonlarının tedavisinde bu sivrisineğin larvaları kullanılır. Bu larvalar canlı dokuya zarar vermeden yalnızca hasarlı olan nekrotik dokuyu eritir.

Mezoterapi

Çeşitli hastalıklarda, hasta olan bölgeye lokal enjeksiyonlar yoluyla düşük dozda ilaçlar, vitaminler, bitkisel ilaçlar ve diğer tedavi edici maddelerin uygulanması olarak tanımlanmaktadır. En çok dermatolojik patolojiler ve kozmetik durumlar olmak üzere ağrı tedavisi ve bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi gibi birçok yaygın kullanım alanı vardır.

Osteopati

Osteopati yönteminin temelinde bedenin kendi kendini iyileştirme felsefesi vardır. Kas ve iskelet sisteminin rahatsızlıklarını tedavi ederek bütüncül bir iyileştirme sağlayan elle terapi yöntemidir. Vücudun kendi kendine iyileştirme özelliğini aktif hâle getirmeye çalışır. Fizyoterapistlerin sıkça kullandığı bir yöntemdir.

Ozon Uygulaması

Bir miktar kanın vücut dışına alınarak oksijen ozon karışımında bekletilip tekrar vücuda verilmesi tekniğidir. Ozon (O₃) gazı üç oksijen atomundan oluşan, kararsız, kuvvetli okside edici, keskin kokulu ve renksiz olan bir gazdır. Ozon gazı, temas ettiği alanda virüs, bakteri, mantar gibi mikroorganizmaların biyolojik zararını oksitleyerek parçalaması nedeniyle, uzun süre dezenfektan olarak kullanılmıştır. Ozon gazının bağışıklık sistemini aktive edici, enfeksiyonlara karşı koruyucu antimikrobiyal ve yara yeri iyileştirici özellikleri vardır.

Proloterapi

Kas iskelet sisteminin kronik ağrılarının tedavisinde kullanılan proloterapi uygulamasının adı, "proliferasyon" ve "terapi" kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşmuştur. Proliferasyon, hücrelerin artması ve bölünerek çoğalmasıdır. Proloterapidaki amaç, proliferatif ve iritan maddeleri, kas iskelet sisteminde hasarlı olan alana (eklem, tendon, bağlar gibi) enjekte edip lokal bir hasar yaratarak vücudun onarım mekanizmasını harekete geçirmek ve iyileşmeyi başlatmaktır. Böylece ağrıya sebep olan bölgedeki bağ doku onarımı gerçekleşir ve kollajen doku artırılarak ağrının azalmasını sağlanır.

Sülük Tedavisi-Hirudoterapi

Halkalı solucanlar sınıfına dahil edilen tıbbi adı "*Hirudo Medicinalis*" olan Türkçede "sülük" olarak bilinen canlının kullanıldığı tedavi şeklidir. Hirudoterapide sülükler uygun noktalara tutturularak canlının ısırması, böylece bünyesinde bulundurduğu biyoaktif molekülleri bölgeye vermesi amaçlanır. İbn-i Sîna'nın tavsiye ettiği en önemli GETAT yöntemlerinden biridir.

Refleksoloji

Ellerde ve ayaklarda bulunan özel bazı noktaların uyarılarak vücudun kendi kendini tedavi mekanizmasını harekete geçirmeyi amaçlayan ve masajla yapılan tedavi yöntemidir. Her organın el, ayak ve kulakta denk geldiği spesifik bir alan vardır. Bu spesifik alanlara basınç uygulayarak verilen uyarılar organlarda olumlu cevaba neden olur ve iyileşmeyi tetikler.

Müzik Terapi

İnsanlar arasında ortak bir dil olan müzik, insanların duygularını anlama ve hissetmede önemli bir araç olarak görülmüş ve çeşitli hastalıkların tedavisinde yoğun olarak kullanılmıştır. Yapılan araştırmalarda, müziğin ruhsal hastalıkların oluşumunda etkisi olan ve insanın duygusal durumunu düzenleyen serotonin, dopamin, adrenalin, testosteron gibi hormonları olumlu etkilediği; kan basıncı, solunum ritmi gibi fizyolojik işlevleri düzenlediği ve beyindeki oksijen ve kanlanmanın dengesini sağladığı gözlenmiştir. Aynı zamanda sinir ve endokrin sistemi üzerinde olumlu etkiler oluşturarak, duygu ve düşüncelerde anlamlı tep-

kilerin ortaya çıkmasını sağladığı tespit edilmiştir. Vücudumuzun değişik kısımlarının (organlar-ke-mikler dokular ve farklı vücut sistemlerimiz) kendine özgü belli yankı yapan frekansları vardır. Bunlar, birlikte bir armonik bileşim oluşturur. Bu, bizim kendi kişisel rezonansımız veya titreşim seviyemizdir. Vücudun çeşitli bölümlerindeki hücreler titreşimler değişik nedenler yüzünden bozulduğunda uyumsuz titreşimler ortaya çıkar ve bedenimiz rahatsızlık yaşayarak hastalanır. Müzik terapi ile rezonans yapması için bozulmuş hücreye yeni bir haricî titreşim verilir, böylece hücrenin kendine özgü titreşimi yeniden sağlanır. Müzik terapi, değişik psikiyatrik bozukluğu olan hastalarda (zekâ geriliği olan çocuklarda, otistik çocuklarda, nevrotik hastalarda, madde kullanım bozukluğu olan hastalarda), onkoloji hastalarında, terminal dönem hastalarında, kaygıya neden olabilecek herhangi bir tıbbî ve cerrahî işlem uygulamalarında, doğumhanelerde, yoğun bakım ünitelerinde (kardiyak bakım, yeni doğan bakım üniteleri gibi), ana çocuk sağlığı alanlarında (pediyatri, doğumhane, kadın hastalıkları, kreş gibi) ve ameliyathanelerde kullanılabilir. Müzikle tedavi geleneğinin Türk toplumlarında yaklaşık 6 bin yıllık bir geçmişi vardır. İbn-i Sina “Kitâbü’l-Şifâ” eserinde; “*Tedavinin en iyi ve en etkili yollarından biri hastanın akli ve ruhi güçlerini artırmak, ona hastalıkla daha iyi mücadele için cesaret vermek, hastaya en iyi müziği dinletmek ve onu sevdiği insanlarla bir araya getirmektir.*” diyerek, müziğin tedavide kullanıldığından bahsetmiştir. Dönemin diğer tıp ve müzik bilimi ile ilgilenen hekimleri olan Zekeriya er-Razî, Farabî, Safiddin Barid, Hoca Nasır Musa, Keyhüsrev, Abdülmümin Safi, Şuuri ise; müzikle tedavinin insan psikolojisi üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu, insan nabzının dinlenilen müziğin ritmi, usul ve makamlarına göre değişiklik gösterdiğini düşünmektedirler. Türklerde, Anadolu öncesi dönemde Orta Asya’da Baksı adı verilen şaman müzisyenler çeşitli hastalıkların tedavisinde müziği kullanmışlardır. Türklerde ilk ciddi müzikle tedavi çalışmalarının Selçuklularda ve Osmanlılarda görülmektedir. Türklerin göç ettiği Anadolu’da müzikle tedavi konusunda oluşturulan ilk kurumların şifahaneler olduğu bilinmektedir. İlk şifahane 900 yıl önce Selçuklu Sultanı Nureddin Zengi tarafından Şam’da yapılan Nureddin Hastanesi’dir. Bu hastanenin dışında, İstanbul’da yapılan Fatih Darüşşifası ve Edirne’deki Edirne Darüşşifası (II.

Bayezid Külliyesi) müzikle tedavinin gerçekleştirildiği en önemli kurumlardandır. Özellikle Edirne Darüşşifası Osmanlıda en önemli müzik ile tedavi merkezi olarak bilinmektedir. Burası her psikolojik rahatsızlığa belli bir makamın reçete edildiği, çağını aşan bir ruh hastalıkları hastanesiydi. İlk kuruluş aşamasında birçok hastalığa karşı tedavi amaçlı kurulan hastane, ilerleyen dönemlerde ruh hastalarına yönelik hizmet vermeye başlamış ve hastalar, o dönem kullanılan ilaçların yanı sıra, su sesi ve müzik ile tedavi edilmişlerdir. Günümüzde de Sağlık Bakanlığının GETAT yönetmeliğine istinaden müzik terapi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları içinde kabul görmüştür.

Asırlar öncesinden günümüze miras kalan ve bugün dünyada kabul gören Anadolu Tıbbı, günümüz geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları için değerli bir kaynaktır. Günümüzde hak ettiği değeri görmeye başlayan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları; bilgi, inanç ve toplumsal tecrübeleri de içinde barındıran, tarihi derinliği bulunan uygulamalardır. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına toplumun farklı kesimlerinin erişebilmesi, bu uygulamaların kanıta dayalı olarak sağlık sistemine entegre edilmesi, uygulayıcıların ve uygulamaların standardize edilmesi son derece önemlidir. Kadim kültür ve birikimimizi kullanarak bu amaca en güzel şekilde hizmet edeceğimize inanmaktayız.

KAYNAKÇA

- Akın Korhan, Esra, Uyar, Meltem, “Yoğun Bakım Hastalarında Müzik Terapinin Ağrı ve Anksiyete Üzerine Etkisi”, Ağrı 2011, 23 (4): 139-146.
- Goldman D. J., “Seslerin Gizli Gücü”, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 18, 20, 36-9, 161-180.
- Karamızrak, Neslihan, “Ses ve Müziğin Organları İyileştirici Etkisi”, Koşuyolu Heart Journal 2014, 17 (1): 54-57.
- Öztürk, Yunus Emre, Dömbekçi, Hilal Akman, Ünal, Seda Nur, “Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı”, Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi, 2020, 1 (3): 23-35.
- Salih, Aidin, “Gerçek Tıp”, 18. baskı, İstanbul, Şubat 2017, s.10.
- Tütüncü, S., Etiler, N., “Tıbbın Alternatifi Olmaz! Geleneksel Alternatif ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları”, Ankara 2017, Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Uçar N, Kuş FS, Fırat T, “Diabetik Ayak Ülserli Hastada Maggot Debridman Tedavisine Ağrısız Yaklaşım: Olgu Sunumu”, International Anatolia Academic Online Journal 2018, 4 (1): 1-7.
- Uzel, İ., (Ed.), “Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi”, Ankara 1991, Kültür Bakanlığı.
- Ünal, Merve, Dağdeviren, Hamdi Nezih, “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Yöntemleri”, Euras J Fam Med, 2019; 8 (1): 1-9.
- <https://doi.org/10.5578/amrj.27738>
- <https://www.medicalpark.com.tr/kayropratik-tedavi/hg-2603>

Geleneklerimizden: Şivlilik

Gülberk Bilecik*



Bu sayımızda sizlere Konya’da yaşamakta ve yaşatılmakta olan “Şivlilik Geleneği”nden bahsedeceğiz. Şivlilik, “Hz. Muhammed’in ana karnına düştüğü sayılan günde çocuklara dağıtılan çerez” demektir. Üç ayların başlangıcı olan Recep ayının ilk günü çocukların kapı kapı dolaşarak şeker, çikolata gibi ürünleri toplamasından oluşan geleneğin adıdır. Hicrî takvime göre üç ayların başlangıcı olan Recep ayının ilk Perşembesini Cumaya bağlayan gece ve Regaip Kandili sabahı çocuklar tarafından yapılan kandil kutlamasıdır. Çocuklara kandili sevdirmek ve benimsetmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

Akşam namazından sonra çocuklar, anne babalarıyla beraber sokaklara çıkarak, mahalle büyüklerinin uygun bir alanda ateş yakmasını beklerler. Yakılan ateşin etrafında toplanan çocuklardan ba-

zıları ateşin üzerinden atlar. Eğlence ve kutlamalar gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam eder. Regaip Kandili günü ise sabah erkenden:

“Şivli şivli şişirmiş

Erken kalkan pişirmiş

İki çörek bir börek

Bize şivlilik gerek.”

mânisini söyleyerek komşularının kapılarını çalarlar. Çocuklara şeker, leblebi, iğde, erik kurusu, elma kurusu gibi yiyeceklerden verilir.

Şivlilik bu sene 2 Şubat’ta fener alayı ile başlamış ve 3 Şubat Perşembe günü de çocuklar şivliliklerini toplamışlardır.

Böyle güzel ve kültürümüzü, manevî hayatımızı yaşatan geleneklerimizin hep var olması dileğiyle...

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Derûnî Âhenk Mûzik Atölyesi

Derûnî Âhenk Mûzik Atölyesi'ne Dâir...

Derûnî Âhenk, bir edebî eserin "edebî değer" özelliklerinden birisidir. Genel şartlar içerisinde edebî değer taraması yapılmadan bir eserin Derûnî Âhengini bulmak çok zordur. Derûnî Âhenk, sadece ses ve üslûb özellikleri incelenerek yapılamaz; mânânın ve şâirin kullandığı anahtar kavramların da hesaba katılması gerekmektedir. Bu kavram Yahya Kemal'in verdiği bilgiye göre terim olarak Türkçe'de ilk defa 1912 yılında kullanılmıştır.

Bu noktadan hareketle bir nevî mûsikînin Derûnî Âhengini yakalamak maksadıyla bizler edebî bir kavram olarak literatüre girmesinden yaklaşık 90 yıl sonra, 2010 yılında bu kavramı isim edinmiş bir mûzik atölyesi kurduk. Müziğin teknik ve teorik meselelerinin yanına mânâyı da koyacak bir eğitim şekli benimseyen Derûnî Âhenk Mûzik Atölyesi, geleneksel eğitim metodu olan meşk sistemini muhafaza ederek, bu yolla mûsikî ilmini geleceğe bihakkın aktarmaya çalışmaktadır.

Kurulduğu günden bu yana Üsküdar'da faaliyetlerini sürdüren Atölye, şimdi İnsan ve İrfan Vakfı ile yine Üsküdar'da Şeyh Sâdık Efendi Tekkesi'nde çalışmalarına devam ediyor.

İnsan ve İrfan Vakfı Hakkında...

İnsan ve İrfan Vakfı; ülkemizin en temel sorunlarından biri olan eğitim kalitesinin yükseltilmesi konusunda hizmet vermeyi gaye edinmiştir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile iletişimde ve bilgiye ulaşma hızında inanılmaz bir ilerleme kaydedilmiştir. Bununla birlikte insanlar giderek yalnızlaşmakta, insanî ve ahlakî değerler hızla yozlaşmaktadır. Bilgi toplumu olmak gibi bir hedef belirlerken ne yazık ki en çok ihtiyaç duyduğumuz "insânî" değerler ve "irfan" olgusu göz ardı edilerek ihmal edilmektedir. Tasavvufî irfanın temel şartı, talebenin hocasını sevmesi ve her hususta kendisine örnek almasıdır. Eğitim sadece okulla sınırlı bir faaliyet olmayıp talebeye rehberlik yapmayı, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamayı, sorunlarıyla yakından ilgilenmeyi gerektiren zorlu bir süreçtir. Temel misyonunu "kâmil insan" yetiştirmek olarak belirleyen vakfımız; çocukların ruh dünyasına irfan'ı ilke edebilecek ve onlara örnek olabilecek kâmil ve ârif eğitimciler yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Vakfımız, bu ahlâkî ve irfânî metodla, aile içi eğitime katkı sağlayacak; hayatın her kademesinde talebeye hayat koçluğu yapacak; belki daha büyük ölçekte kişisel eğitim kurumlarının da yerini tutabilecek yahut onlara ilham kaynağı olacak yapıların ortaya çıkmasına gayret etmektedir.

Toplumda hangi durumda, konumda olursa olsun yahut hangi sektör ve platformda faaliyette bulunursa bulunsun, o alan içerisinde bu irfan ve ahlâkta bulunabilecek zeminler oluşturulması, faaliyette bulunulması İnsan ve İrfan Vakfı'nın en önemli alâmet-i fârikalarındandır...

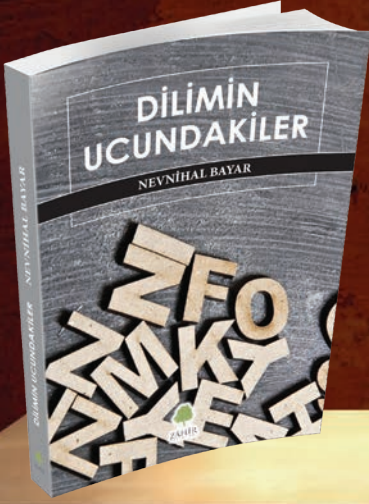
Şeyh Sâdık Efendi Tekkesi

Vâlîde-i Atik Mah. Köprülü Fazılpaşa Sok. No:44 Üsküdar - İSTANBUL

mail@deruniahenk.com • www.deruniahenk.com



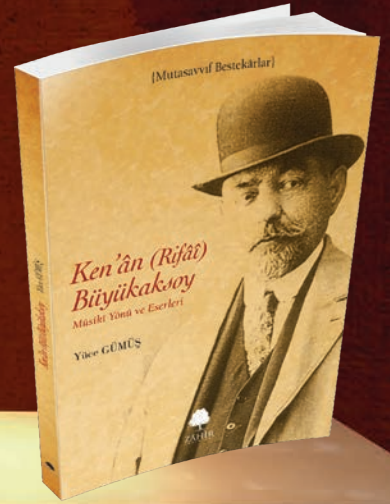
ZÂHİR YAYINLARI



DİLİMİN UCUNDAKİLER
Nevnihal BAYAR



**KARAHANLI TÜRKÇESİ VE
HAREZM TÜRKÇESİ KILAVUZU**
Fahrünnisa BİLECİK



KEN'ÂN (RİFÂÎ) BÜYÜKAKSOY
Mûsikî ve Eserleri
Yüce GÜMÜŞ



VAKIF MEDENİYETİ
İslâmiyet'te ve Türkler'de Vakıf ve
Yabancı Gözü ile Osmanlı Vakıfları
İsmet BİNARK



**KÜRESELLEŞMENİN DİN VE TOPLUM
YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**
İsmet BİNARK



KÜLTÜR VE DİN
Dinin Toplum Bütünleşmesindeki Yeri
İsmet BİNARK